Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
GIOVANNI PITRUZZELLA
της 26ης Ιανουαρίου 2023 [1]

Υπόθεση C-320/21 P

Ryanair DAC
κατά

Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Αίτηση αναιρέσεως – Κρατικές ενισχύσεις – Άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ – Σουηδία – COVID-19 – Κρατική εγγύηση επί πίστωσης με ανανεώσιμο πιστωτικό όριο – Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων»

I. Εισαγωγή

1. Στις 13 Μαρτίου 2020, δύο ημέρες αφότου ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) χαρακτήρισε την έξαρση της νόσου COVID-19 πανδημία, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση [2], με την οποία θέλησε να αντιδράσει άμεσα, μέσω μιας «ευρωπαϊκής συντονισμένης απόκρισης», στο σοβαρό οικονομικό σοκ για την Ευρωπαϊκή Ένωση που προκλήθηκε από την κατάσταση έκτακτης ανάγκης στον τομέα της δημόσιας υγείας. Στην εν λόγω ανακοίνωση, η Επιτροπή δήλωσε ότι θα χρησιμοποιούσε όλα τα μέσα που είχε στη διάθεσή της για να μετριάσει τις συνέπειες της πανδημίας, και συγκεκριμένα «για να δώσει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να δρουν με αποφασιστικότητα και συντονισμένα, αξιοποιώντας την πλήρη ευελιξία του πλαισίου για τις κρατικές ενισχύσεις […]». Επισήμανε επίσης ότι η κύρια δημοσιονομική απόκριση στον κορονοϊό θα προερχόταν από τους εθνικούς προϋπολογισμούς των κρατών μελών και ότι οι κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις επέτρεπαν στα κράτη μέλη να αναλάβουν ταχεία και αποτελεσματική δράση για τη στήριξη των επιχειρήσεων. Στις 19 Μαρτίου 2020 η Επιτροπή εξέδωσε ανακοίνωση σχετικά με το προσωρινό πλαίσιο για τη λήψη μέτρων κρατικής ενίσχυσης με σκοπό να στηριχθεί η οικονομία κατά τη διάρκεια της τρέχουσας έξαρσης της νόσου COVID-19 [3]. Με τα ως άνω μέσα, η Επιτροπή προέβλεπε, μεταξύ άλλων, τη χρήση από τα κράτη μέλη ειδικών παρεκκλίσεων από την απαγόρευση κρατικών ενισχύσεων που προβλέπονται από τη Συνθήκη για καταστάσεις κρίσης, όπως το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ [4] και το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ [5]. Στο εν λόγω πλαίσιο, αρκετά κράτη μέλη έχουν

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

[2] Ανακοίνωση της Επιτροπής: Συντονισμένη οικονομική αντίδραση στην έξαρση της νόσου COVID-19, COM(2020) 112 final.

[3] ΕΕ 2020, C 91 I, σ. 1.

[4] Κατά το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, «[σ]υμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά […] οι ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα».

[5] Κατά το άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΣΛΕΕ «[δ]ύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά […] οι ενισχύσεις για την προώθηση σημαντικών σχεδίων κοινού ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος ή για την άρση σοβαρής διαταραχής της οικονομίας κράτους μέλους».

θεσπίσει μέτρα στήριξης για αεροπορικές εταιρίες που λειτουργούν στην επικράτειά τους, με τη μορφή ατομικών ενισχύσεων ή καθεστώτων ενισχύσεων. Τα μέτρα αυτά, τα οποία στηρίζονται, ανάλογα με την περίπτωση, στο άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ ή στο άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, κηρύχθηκαν συμβατά με την εσωτερική αγορά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χωρίς να κινηθεί η επίσημη διαδικασία έρευνας του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, σε ιδιαιτέρως σύντομο χρονικό διάστημα. Ο όμιλος Ryanair προσέβαλε μεγάλο μέρος των αποφάσεων αυτών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε μέχρι σήμερα όλες τις προσφυγές πλην τριών, τις οποίες δέχθηκε λόγω ελλείψεως αιτιολογίας και διατήρησε σε ισχύ τα αποτελέσματα των ακυρωθεισών αποφάσεων[6]. Οκτώ αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησε ο όμιλος Ryanair εκκρεμούν επί του παρόντος ενώπιον του Δικαστηρίου.

2. Με την αίτηση αναιρέσεως που αποτελεί αντικείμενο των παρουσών προτάσεων, η Ryanair DAC (στο εξής: Ryanair ή αναιρεσείουσα) ζητεί από το Δικαστήριο να αναιρέσει την απόφαση της 14ης Απριλίου 2021, Ryanair κατά Επιτροπής (SAS, Σουηδία, COVID-19)[7] (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την αίτηση που είχε υποβάλει δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ για την ακύρωση της αποφάσεως C(2020) 2784 final, της Επιτροπής, της 24ης Απριλίου 2020[8] (στο εξής: επίδικη απόφαση), σχετικά με την ενίσχυση που χορήγησε το Βασίλειο της Σουηδίας στην αεροπορική εταιρία SAS AB (στο εξής: SAS).

II. Το ιστορικό της διαφοράς, η διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και τα αιτήματα των διαδίκων

3. Τα πραγματικά περιστατικά προς στήριξη της προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου περιγράφονται ως εξής στις σκέψεις 1 έως 3 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

4. Στις 11 Απριλίου 2020 η Επιτροπή ενέκρινε, βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, μέτρο ενίσχυσης υπό τη μορφή καθεστώτος εγγύησης δανείων υπέρ ορισμένων αεροπορικών εταιρειών (στο εξής: σουηδικό καθεστώς ενισχύσεων), που κοινοποιήθηκε από το Βασίλειο της Σουηδίας στις 3 Απριλίου 2020[9]. Στις 21 Απριλίου 2020 το Βασίλειο της Σουηδίας κοινοποίησε στην Επιτροπή, σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, μέτρο ενίσχυσης υπέρ της SAS AB υπό τη μορφή εγγύησης επί πίστωσης με ανανεώσιμο πιστωτικό όριο ανώτατου ποσού 1,5 δισεκατομμυρίων σουηδικών κορωνών (SEK) (περίπου 137 εκατομμυρίων ευρώ), με την αιτιολογία ότι η SAS AB αντιμετώπιζε δυσκολίες στη λήψη δανείων από πιστωτικά ιδρύματα στο πλαίσιο του σουηδικού καθεστώτος ενισχύσεων (στο εξής: επίμαχο μέτρο). Το μέτρο αυτό, σκοπός του οποίου ήταν να αποζημιώσει εν μέρει τη SAS για τη ζημία που προήλθε από την ακύρωση ή από τον εκ νέου προγραμματισμό των πτήσεών της κατόπιν της επιβολής περιορισμών στις μετακινήσεις εν μέσω της πανδημίας COVID-19, κηρύχθηκε συμβατό με την εσωτερική αγορά δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ.

[6] Πρόκειται για τις αποφάσεις της 19ης Μαΐου 2021, Ryanair κατά Επιτροπής (KLM· COVID-19) (T-643/20, EU:T:2021:286), της 19ης Μαΐου 2021, Ryanair κατά Επιτροπής (TAP· COVID-19) (T-465/20, EU:T:2021:284), και της 9ης Ιουνίου 2021, Ryanair κατά Επιτροπής (Condor· COVID-19) (T-665/20, EU:T:2021:344).

[7] T-379/20, EU:T:2021:195.

[8] Απόφαση σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.57061 (2020/N) – Σουηδία – Αποζημίωση για την αποκατάσταση των ζημιών που προκλήθηκαν στη SAS από την πανδημία COVID-19.

[9] Απόφαση C(2020) 2366 final, σχετικά με την κρατική ενίσχυση SA.56812 (2020/N) – Σουηδία – COVID-19: Καθεστώς εγγυήσεων δανείων υπέρ αεροπορικών εταιριών.

5. Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 19 Ιουνίου 2020, η Ryanair άσκησε προσφυγή με αίτημα την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως. Επετράπη στη Γαλλική Δημοκρατία, στο Βασίλειο της Σουηδίας και στη SAS να παρέμβουν υπέρ της Επιτροπής. Προς στήριξη της προσφυγής της, η Ryanair προβάλλει πέντε λόγους ακυρώσεως, εκ των οποίων ο πρώτος στηρίζεται στη μη τήρηση από την Επιτροπή της απαίτησης κατά την οποία οι χορηγούμενες βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ ενισχύσεις δεν πρέπει να αποσκοπούν στην επανόρθωση της ζημίας ενός μόνο ζημιωθέντος· ο δεύτερος, στο ότι το επίμαχο μέτρο δεν στηρίζεται στο άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και στο ότι εσφαλμένως έκρινε η Επιτροπή ότι το επίμαχο μέτρο ήταν ανάλογο σε σχέση με τη ζημία που υπέστη η SAS από την πανδημία COVID-19· ο τρίτος, στο ότι η Επιτροπή παρέβη διάφορες διατάξεις σχετικά με την απελευθέρωση των αεροπορικών μεταφορών εντός της Ένωσης· ο τέταρτος, στο ότι η Επιτροπή προσέβαλε τα δικονομικά της δικαιώματα αρνούμενη να κινήσει επίσημη διαδικασία έρευνας παρά την ύπαρξη σοβαρών δυσχερειών, και ο πέμπτος στο ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το σύνολο των λόγων ακυρώσεως που προέβαλε η Ryanair καθώς και την προσφυγή στο σύνολό της, καταδίκασε τη Ryanair στα δικαστικά έξοδά της καθώς και στα δικαστικά έξοδα της Επιτροπής και έκρινε ότι η Γαλλική Δημοκρατία, το Βασίλειο της Σουηδίας και η SAS θα φέρουν τα δικαστικά έξοδά τους.

6. Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 21 Μαΐου 2021, η Ryanair άσκησε την αναίρεση που αποτελεί το αντικείμενο των παρουσών προτάσεων. Στις 14 Σεπτεμβρίου 2022 διεξήχθη κοινή επ' ακροατηρίου συζήτηση με την υπόθεση C-321/21, Ryanair κατά Επιτροπής[10], σχετικά με μέτρο παρόμοιο με το επίμαχο μέτρο που χορηγήθηκε στη SAS από τη Δανία, κατά τη διάρκεια της οποίας η Ryanair, η Επιτροπή, η SAS, η Σουηδία και η Γαλλία ανέπτυξαν προφορικώς τις παρατηρήσεις τους.

7. Η Ryanair ζητεί από το Δικαστήριο να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση και να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα και, επικουρικώς, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, να αναπέμψει την υπόθεση στο Γενικό Δικαστήριο προς επανεξέταση και να επιφυλαχθεί για τα έξοδα της δίκης σε πρώτο βαθμό και στην αναιρετική διαδικασία. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα. Η SAS ζητεί από το Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και να καταδικάσει τη Ryanair στα δικαστικά έξοδα. Η Σουηδία και η Γαλλία ζητούν από το Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως.

III. Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

8. Προς στήριξη της αιτήσεώς της αναιρέσεως, η Ryanair προβάλλει έξι λόγους αναιρέσεως, εκ των οποίων ο πρώτος αφορά πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτοντας το επιχείρημα της αναιρεσείουσας ότι οι ενισχύσεις που χορηγήθηκαν βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ δεν αποσκοπούν στην αποκατάσταση των ζημιών που υπέστη ένας μόνο ζημιωθείς· ο δεύτερος, πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών κατά την εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και της αρχής της αναλογικότητας όσον αφορά τη ζημία που προκλήθηκε στη SAS από την πανδημία COVID-19· ο τρίτος, πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτοντας το επιχείρημα της Ryanair περί παραβίασης της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων· ο τέταρτος, πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωση των

[10] Επισημαίνω ότι, μολονότι οι παρούσες προτάσεις αφορούν μόνον την υπόθεση C-320/21 P, οι λόγοι που προέβαλε η Ryanair στην υπόθεση C-321/21 P είναι, κατ' ουσίαν, πανομοιότυποι.

πραγματικών περιστατικών στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτοντας το επιχείρημα της Ryanair περί προσβολής των ελευθεριών εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών· ο πέμπτος, πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών όσον αφορά τη μη κίνηση της επίσημης διαδικασίας έρευνας και ο έκτος πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών όσον αφορά την ύπαρξη πλημμελούς αιτιολογίας.

A. Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως

9. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος βάλλει κατά των σκέψεων 22 έως 27 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι ερμήνευσε εσφαλμένως το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, κρίνοντας ότι η διάταξη αυτή επιτρέπει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν ατομικά μέτρα ενίσχυσης.

10. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το παρόμοιο επιχείρημα που προέβαλε η Ryanair πρωτοδίκως, στηριζόμενο σε διττή συλλογιστική. Αφενός, στις σκέψεις 22 και 23 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, επισήμανε ότι τα κράτη μέλη δεν έχουν καμία υποχρέωση να χορηγούν ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από έκτακτο γεγονός κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Αφετέρου, διευκρίνισε, στη σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι μια ενίσχυση μπορεί να αποσκοπεί στην επανόρθωση ζημιών που προκλήθηκαν από έκτακτο γεγονός, σύμφωνα με το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, ανεξαρτήτως του αν δεν επανορθώνει το σύνολο των ζημιών αυτών. Ως εκ τούτου, στη σκέψη 25 της εν λόγω αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα κράτη μέλη δεν υπέχουν υποχρέωση επανόρθωσης όλων των ζημιών που προκλήθηκαν από έκτακτο γεγονός, οπότε δεν υπέχουν ούτε υποχρέωση χορήγησης ενίσχυσης σε όλους τους ζημιωθέντες.

11. Η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι κανένας από τους δύο λόγους στους οποίους στηρίζεται η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση δεν απαντά στην αιτίαση που προβλήθηκε με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως. Το ζήτημα που αποτελεί τη βάση της αιτιάσεως αυτής δεν είναι, συγκεκριμένα, αν η Σουηδία όφειλε να χορηγήσει πλείονες ενισχύσεις ή αν ήταν υποχρεωμένη να καλύψει το σύνολο των ζημιών που προκάλεσε η πανδημία, αλλά μάλλον το ζήτημα αν ένα κράτος μέλος μπορεί να λάβει μέτρο στήριξης δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ έναντι μίας μόνον επιχειρήσεως, η οποία επελέγη αυθαιρέτως, αποκλειομένων όλων των λοιπών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά. Η Ryanair επισημαίνει ότι από το γράμμα και τον σκοπό του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ μπορεί να συναχθεί ότι το άρθρο αυτό επιτρέπει μόνο καθεστώτα ενισχύσεων και όχι ατομικά μέτρα. Συγκεκριμένα, όταν το οικείο κράτος μέλος παρεμβαίνει υπέρ μίας και μόνης επιχειρήσεως, η αμιγώς αντισταθμιστική λογική της διατάξεως αυτής αλλοιώνεται και επιτρέπεται η επιδίωξη σκοπών γενικής πολιτικής ξένων προς τη λογική αυτή, οι οποίοι απαιτούν άλλη νομική βάση για να δικαιολογηθεί η ενίσχυση. Σε μια τέτοια περίπτωση, θα αποδυναμωνόταν ο άμεσος σύνδεσμος μεταξύ της θεομηνίας ή του έκτακτου γεγονότος, της προκληθείσας ζημίας και της χορηγηθείσας ενίσχυσης, ο οποίος αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Η Ryanair υποστηρίζει ότι η ερμηνεία του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ την οποία προτείνει υιοθετήθηκε από την Επιτροπή με την πρακτική λήψεως αποφάσεων προ της πανδημίας COVID-19, με τον κατάλογο σημείων ελέγχου για τα κράτη μέλη

σχετικά με τις ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες [11] και με το υπόδειγμα κοινοποίησης κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ [12], κείμενα τα οποία αναφέρονται αποκλειστικά σε καθεστώτα ενίσχυσης.

12. Επισημαίνω ότι το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ ορίζει ότι συμβιβάζονται με την εσωτερική αγορά «οι ενισχύσεις για την επανόρθωση ζημιών που προκαλούνται από θεομηνίες ή άλλα έκτακτα γεγονότα». Κατά πάγια νομολογία, δεδομένου ότι πρόκειται για παρέκκλιση από τη γενική αρχή του ασυμβιβάστου των κρατικών ενισχύσεων με την εσωτερική αγορά που θεσπίζεται με το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά [13]. Επομένως, μπορούν να αντισταθμιστούν, κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, μόνον τα μειονεκτήματα που προκαλούνται άμεσα από θεομηνίες ή από άλλα εξαιρετικά γεγονότα [14].

13. Μπορεί κράτος μέλος να λάβει ατομικό μέτρο ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ [15] όταν το σύνολο του τομέα της οικονομίας στον οποίο δραστηριοποιείται η δικαιούχος επιχείρηση, ανταγωνιζόμενη άλλες επιχειρήσεις, επηρεάζεται από το γεγονός που δικαιολόγησε την κρατική παρέμβαση και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, υπό ποιες προϋποθέσεις;

14. Αυτό είναι, κατ' ουσίαν, το νομικό ζήτημα που αποτελεί τον πυρήνα της αιτιάσεως που προέβαλε η Ryanair ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, στο οποίο το Γενικό Δικαστήριο έδωσε καταφατική απάντηση, χρησιμοποιώντας συλλογιστική η οποία, απλοποιημένη, μπορεί να συνοψισθεί ως εξής. Δεδομένου ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να αποφασίσει, αφενός, να χορηγήσει αντισταθμιστικά μέτρα κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως και, αφετέρου, σε ποιον βαθμό θα αποζημιώσει τις θιγόμενες επιχειρήσεις, μπορεί επίσης να αποφασίσει αν θα θεσπίσει καθεστώς ενισχύσεων ή θα παρέμβει υπέρ μίας και μόνης επιχειρήσεως. Ο μόνος περιορισμός της ελευθερίας αυτής που αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη είναι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 22 έως 27 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η τήρηση των προϋποθέσεων σχετικά με την ύπαρξη γεγονότος χαρακτηριζόμενου ως θεομηνίας ή έκτακτου γεγονότος κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του γεγονότος αυτού και της αποζημιωθείσας ζημίας και την απουσία υπεραντισταθμίσεως. Αναγκαία συνέπεια της συλλογιστικής αυτής είναι η αναγνώριση πλήρους διακριτικής ευχέρειας στο κράτος μέλος όσον αφορά την επιλογή της δικαιούχου επιχειρήσεως όταν αποφασίζει τη χορήγηση ατομικής ενίσχυσης.

15. Επισημαίνω ευθύς εξαρχής ότι, κατά τη γνώμη μου, ορθώς η Ryanair υποστηρίζει ότι κανένα από τα δύο επιχειρήματα επί των οποίων στηρίζεται η απόρριψη του πρώτου λόγου ακυρώσεως, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό, δεν λαμβάνει υπόψη την αιτίαση που αυτή προέβαλε πρωτοδίκως. Η αιτιολογία που εκτίθεται στις σκέψεις 22 έως 24 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως πάσχει, κατά τη γνώμη μου, από ένα λογικό άλμα. Από την έλλειψη υποχρεώσεως των κρατών μελών να

[11] Διαθέσιμο στην ακόλουθη διεύθυνση Διαδικτύου: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/disaster_aid_checklist_el.pdf.

[12] Διαθέσιμο στην ακόλουθη διεύθυνση Διαδικτύου: Notification_template_107_2_b_PUBLICATION.pdf (europa.eu).

[13] Πρβλ., μεταξύ άλλων, σχετικά με το άρθρο 92, παράγραφος 2, στοιχείο β′, της Συνθήκης, απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2006, Atzeni κ.λπ. (C-346/03 και C-529/03, EU:C:2006:130, σκέψη 79 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[14] Πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουνίου 2011, Comitato «Venezia vuole vivere» κ.λπ. κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής (C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P, EU:C:2011:368, σκέψη 175 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[15] Εν προκειμένω, επισημαίνω ότι, μολονότι το επίμαχο μέτρο δεν θεσπίστηκε στο πλαίσιο καθεστώτος ενισχύσεων, εντούτοις τόσο από την επίδικη απόφαση (αιτιολογική σκέψη 6) όσο και από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση (σκέψη 88) προκύπτει ότι το μέτρο αυτό εντάσσεται σε εθνικό νομικό πλαίσιο το οποίο, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, καθιστά προσιτά ανάλογα μέτρα σε όλες τις αεροπορικές εταιρίες που μπορούν να υπαχθούν στο σουηδικό καθεστώς ενισχύσεων. Επομένως, υφίσταται τουλάχιστον έμμεση σχέση μεταξύ του εν λόγω καθεστώτος και του επίμαχου μέτρου.

λαμβάνουν μέτρα στήριξης δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ και, σε περίπτωση λήψεως τέτοιων μέτρων, να διασφαλίζουν την επανόρθωση του συνόλου των προκληθεισών ζημιών δεν προκύπτει λογικά (και, εν πάση περιπτώσει, όχι κατ' ανάγκη) ότι η διάταξη αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως νομική βάση για τη θέσπιση ενισχύσεων που περιορίζονται σε μία μόνον επιχείρηση, όταν έχουν θιγεί όλες οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην οικεία αγορά.

16. Τα ανωτέρω δεν αναιρούν το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς έκρινε, κατά τη γνώμη μου, ότι το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ επιτρέπει τέτοιες ενισχύσεις. Κανένα στοιχείο από το γράμμα ή τον σκοπό της διατάξεως αυτής δεν επιτρέπει την εξαίρεσή τους από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως. Ενώ η θέσπιση καθεστώτων παρέμβασης για τη στήριξη όλων των φορέων εκμετάλλευσης του επηρεαζόμενου τομέα φαίνεται να αποτελεί το καταλληλότερο μέσο για τη λειτουργία του, η οποία συνίσταται στην παροχή στα κράτη μέλη της δυνατότητας να διορθώσουν την ανεπάρκεια της αγοράς που προκαλείται από την επέλευση ορισμένων ζημιογόνων γεγονότων, η διαπίστωση αυτή από μόνη της δεν αποκλείει τη δυνατότητα παρέμβασης του οικείου κράτους μέλους και μέσω μέτρων που αποσκοπούν στην αποζημίωση ενός μόνον από τους εν λόγω φορείς εκμετάλλευσης.

17. Ωστόσο, για να είναι αποδεκτή η στρέβλωση του ανταγωνισμού την οποία προκαλούν τα εν λόγω μέτρα και να θεωρηθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά βάσει της παρεκκλίσεως του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, δεν αρκεί, κατά τη γνώμη μου, να πληρούνται οι τρεις προϋποθέσεις εφαρμογής της διατάξεως αυτής, ήτοι η ιδιαιτερότητα του γεγονότος, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του γεγονότος και της ζημίας και η απουσία υπεραντισταθμίσεως, αλλά η επιλογή του δικαιούχου πρέπει επίσης να πληροί τη λειτουργία της παρεκκλίσεως αυτής, όπως επισημαίνεται στο σημείο 16 των παρουσών προτάσεων, και να μην είναι αυθαίρετη ούτε να υπαγορεύεται αποκλειστικά από τη βούληση να ευνοηθεί μια επιχείρηση έναντι των ανταγωνιστών της, ιδίως όταν πρόκειται για επιχείρηση που ήταν ήδη προβληματική πριν από το γεγονός αυτό ή για μη αποδοτική επιχείρηση. Το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ πρέπει να περιορίζεται σε καταστάσεις που αντιστοιχούν στη λογική στην οποία στηρίζεται η διάταξη αυτή, όχι μόνον διότι τούτο υπαγορεύεται από την ανάγκη στενής ερμηνείας των εξαιρέσεων από την αρχή της απαγόρευσης των ενισχύσεων που προβλέπεται στο πρώτο εδάφιο του άρθρου αυτού, αλλά και επειδή η παρέκκλιση που περιέχει η διάταξη αυτή ισχύει de jure και, ως εκ τούτου, αποκλείει την άσκηση της εξουσίας εκτίμησης της Επιτροπής[16]. Τούτου λεχθέντος, αντιθέτως προς ό,τι φαίνεται να διατείνεται η Ryanair, η αντισταθμιστική λογική του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ δεν αποκλείει το ενδεχόμενο η επιλογή του δικαιούχου ενός μέτρου που ελήφθη υπό τις προαναφερθείσες περιστάσεις να μην υπαγορεύεται από ειδικούς σκοπούς –σχετικούς με την οικονομική δραστηριότητα που ασκεί ο φορέας ή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του– όπως, για παράδειγμα, η στήριξη επιχειρήσεως η οποία, υπό κανονικές συνθήκες, παρέχει υπηρεσία γενικού δημοσίου συμφέροντος ή επιχειρήσεως ουσιώδους σημασίας για την απασχόληση και, ως εκ τούτου, για την κοινωνική σταθερότητα, δεδομένου ότι οι σκοποί αυτοί συνάδουν με τη λειτουργία του μέσου παρέμβασης που τίθεται στη διάθεση των κρατών μελών για την αντιμετώπιση των συνεπειών των γεγονότων που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη και, σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης, όπως αυτή που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19, έχουν ακόμη μεγαλύτερη σημασία.

[16] Πρβλ. απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1980, Philip Morris Holland κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής (730/79, EU:C:1980:209, σκέψη 17). Συναφώς, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η εκ μέρους της Επιτροπής διαπίστωση του μη αυθαίρετου χαρακτήρα της επιλογής του δικαιούχου ατομικής ενίσχυσης βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ δεν ισοδυναμεί με άσκηση εξουσίας εκτίμησης εκ μέρους του εν λόγω θεσμικού οργάνου, αλλά παραμένει εντός των ορίων ενός νομικού χαρακτηρισμού.

18. Για τους προεκτεθέντες λόγους, δεν έχω πειστεί από την αιτιολογία που εκτίθεται στις σκέψεις 22 έως 27 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ελευθερία χειρισμών των κρατών μελών. Δεδομένου, ωστόσο, ότι το συμπέρασμα που διατυπώνεται στη σκέψη 27 της εν λόγω αποφάσεως είναι ορθό και οι λόγοι που δικαιολογούν την επιλογή της SAS ως δικαιούχου του επίμαχου μέτρου προκύπτουν από την εξέταση της αναλογικότητας του μέτρου αυτού από το Γενικό Δικαστήριο, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει τον πρώτο λόγο αναιρέσεως και να συμπληρώσει το σκεπτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προς στήριξη του συμπεράσματος αυτού κατά τον τρόπο που εκτέθηκε ανωτέρω.

Β. Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

19. Στο πλαίσιο του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair προβάλλει οκτώ χωριστές αιτιάσεις κατά της απορρίψεως του δευτέρου λόγου ακυρώσεως από το Γενικό Δικαστήριο. Ειδικότερα, η πρώτη από τις αιτιάσεις αυτές στρέφεται κατά των σκέψεων 31 έως 36 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε και απέρριψε το πρώτο σκέλος του λόγου αυτού, με το οποίο αμφισβητήθηκε ότι το επίμαχο μέτρο στηριζόταν στο άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Οι υπόλοιπες επτά αιτιάσεις στρέφονται κατά των σκέψεων 39 έως 66 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε και απέρριψε το δεύτερο σκέλος του λόγου αυτού, με το οποίο αμφισβητήθηκε η αναλογικότητα του επίμαχου μέτρου σε σχέση με τη ζημία που υπέστη η SAS.

1. Επί της πρώτης αιτιάσεως

20. Με την πρώτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι έκρινε ότι το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ αποτελούσε έγκυρη νομική βάση για την έγκριση του επίμαχου μέτρου, το οποίο έχει επικουρικό χαρακτήρα σε σχέση με το σουηδικό καθεστώς ενισχύσεων που είχε προηγουμένως εγκριθεί βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ[17]. Διατείνεται ότι η διαπίστωση, στη σκέψη 34 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Συνθήκη ΛΕΕ δεν αντιτίθεται σε ταυτόχρονη εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, και του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις καθεμίας από τις δύο αυτές διατάξεις, ιδίως όταν τα γεγονότα και οι περιστάσεις που συνεπάγονται σοβαρή διαταραχή της οικονομίας κατά την έννοια της τελευταίας αυτής διατάξεως, οφείλονται σε έκτακτο γεγονός, αντιβαίνει τόσο στην απαίτηση συσταλτικής ερμηνείας της παρεκκλίσεως του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ όσο και στην προϋπόθεση εφαρμογής της παρεκκλίσεως αυτής που αφορά την ύπαρξη άμεσης συνάφειας μεταξύ ζημίας και ενίσχυσης. Η ερμηνεία του Γενικού Δικαστηρίου είχε ως αποτέλεσμα τη συγχώνευση των δύο διατάξεων σε ένα ενιαίο «καθεστώς κρίσεως», στο πλαίσιο του οποίου η προσφυγή στη μία ή την άλλη νομική βάση είναι εναλλάξιμη και η τήρηση των προϋποθέσεων εφαρμογής κάθε διατάξεως είναι κατ' ανάγκην ελαστικότερη.

21. Προκαταρκτικώς, επισημαίνω ότι, εν προκειμένω, δεν τίθεται ζήτημα σωρευτικής εφαρμογής, στους ίδιους δικαιούχους, των μέτρων που λαμβάνονται βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ και του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Από τις αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 6 της επίδικης αποφάσεως σαφώς προκύπτει, αφενός, ότι οι σουηδικές αρχές αποφάσισαν να καταφύγουν σε ατομικά μέτρα ενίσχυσης, κατά την έννοια της πρώτης από τις

[17] Όπως και το σουηδικό καθεστώς ενισχύσεων, το επίμαχο μέτρο προέβλεπε τραπεζική εγγύηση υπέρ της SAS η οποία δεν υπερέβαινε τα 1,5 δισεκατ. SEK.

διατάξεις αυτές, αφού η συνεχής επιδείνωση της οικονομικής καταστάσεως των αεροπορικών εταιριών απέδειξε ότι ήταν δύσκολο για ορισμένες από τις εν λόγω αεροπορικές εταιρίες να έχουν πρόσβαση σε πιστώσεις υπό τους όρους που προβλέπει η απόφαση περί εγκρίσεως του σουηδικού καθεστώτος ενισχύσεων και, αφετέρου, ότι μόνον οι αεροπορικές εταιρίες που ήταν δυνητικά δικαιούχοι του καθεστώτος αυτού και αντιμετώπιζαν τέτοιες δυσχέρειες μπορούσαν να έχουν πρόσβαση στα μέτρα αυτά. Επομένως, στο μέτρο που, στη σκέψη 34 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο κάνει λόγο για ταυτόχρονη εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ και του άρθρου 107, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ, αναφέρεται μόνο στη δυνατότητα κράτους μέλους να χρησιμοποιεί συγχρόνως αμφότερα τα εργαλεία που παρέχουν οι διατάξεις αυτές για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων στην αγορά που προκαλούνται από το ίδιο έκτακτο γεγονός.

22. Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, δεν βλέπω κανένα εμπόδιο στην αναγνώριση της δυνατότητας μιας τέτοιας ταυτόχρονης εφαρμογής, ακόμη και υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, στην οποία υπάρχει αναμφίβολα ένας σύνδεσμος μεταξύ των δύο επίμαχων μέτρων, τόσο από την άποψη των δικαιούχων όσο και από την άποψη του είδους της σχεδιαζόμενης παρέμβασης. Τα επιχειρήματα που προβάλλει η Ryanair προς την αντίθετη κατεύθυνση δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, πειστικά. Συγκεκριμένα, αφενός, όταν το μέτρο που λαμβάνεται βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ πληροί όλες τις προϋποθέσεις εφαρμογής της παρεκκλίσεως που προβλέπει η διάταξη αυτή, όπως διευκρινίστηκαν ανωτέρω, δεν τίθεται ζήτημα ευρείας εφαρμογής της παρεκκλίσεως αυτής, ακόμη και αν το μέτρο αυτό, από κοινού με άλλα, συμβάλλει στον καθορισμό του πλαισίου της κρατικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση κατάστασης κρίσης που οφείλεται στην εμφάνιση εκτάκτου γεγονότος. Αφετέρου, ακόμη και αν γίνει δεκτό ότι το επίμαχο μέτρο επιδιώκει, παράλληλα με την ειδική αντισταθμιστική λειτουργία του μέσου που προβλέπεται στο άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, τον σκοπό του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ –σκοπός ο οποίος, εξάλλου, συνάδει με τη ratio του εν λόγω μέσου–, δεν αντιλαμβάνομαι με ποιον τρόπο αυτό θα μπορούσε να συμβάλει στην αποδυνάμωση του συνδέσμου που πρέπει κατ' ανάγκη να υφίσταται κατά την έννοια της πρώτης από τις διατάξεις αυτές μεταξύ ζημίας και ενίσχυσης.

23. Για τους προεκτεθέντες λόγους, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει την πρώτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως ως αβάσιμη.

2. Επί της δεύτερης αιτιάσεως

24. Με τη δεύτερη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair ισχυρίζεται ότι, στη σκέψη 40 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο ερμήνευσε εσφαλμένως την απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2004, Ισπανία κατά Επιτροπής[18], που παρατίθεται στην εν λόγω σκέψη, εισάγοντας ένα «κριτήριο πιθανότητας» («likelihood test») στην εκτίμηση του κινδύνου υπεραντισταθμίσεως που δεν περιλαμβάνεται στην απόφαση αυτή. Κατά την άποψή της, όταν το μέτρο προορίζεται για την κάλυψη μελλοντικών ζημιών, όπως εν προκειμένω, κάθε ενίσχυση η οποία ενδέχεται να υπερβαίνει τις ζημίες πρέπει να θεωρείται ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά, ανεξαρτήτως του βαθμού πιθανότητας υπεραντισταθμίσεως. Η θέσπιση ενός μηχανισμού ανακτήσεως των υπέρ του δέοντος καταβληθεισών ενισχύσεων δεν αρκεί για να αποφευχθεί η παροχή στην αποδέκτρια επιχείρηση ενός αδικαιολόγητου πλεονεκτήματος, έστω και προσωρινού χαρακτήρα.

[18] C-73/03, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2004:711, στο εξής: απόφαση Ισπανία κατά Επιτροπής.

25. Η αιτίαση αυτή πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί. Πρώτον, τα επιχειρήματα της αναιρεσείουσας, τα οποία είναι κατ' ουσίαν σημασιολογικά, στηρίζονται, κατά την άποψή μου, σε παρανόηση της έννοιας που πρέπει να δοθεί στους όρους που χρησιμοποίησε το Γενικό Δικαστήριο. Είναι αληθές ότι, στην αγγλική απόδοση της σκέψεως 40 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η οποία είναι η μόνη αυθεντική, χρησιμοποιείται η έκφραση «likely to», η οποία εκφράζει μια ιδέα πιθανότητας. Εντούτοις, κατά τη γνώμη μου, τόσο από το γράμμα της εν λόγω σκέψεως όσο και από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται, καθώς και από το σύνολο του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με την ανάλυση του δευτέρου σκέλους του δευτέρου λόγου ακυρώσεως, προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο ουδόλως θέλησε να εισαγάγει κριτήριο πιθανότητας του κινδύνου υπεραντισταθμίσεως, πολλώ δε μάλλον να εφαρμόσει το κριτήριο αυτό ως κριτήριο οριοθετήσεως του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Δεύτερον, επισημαίνω ότι οι σκέψεις 40 και 41 της προπαρατεθείσας αποφάσεως «Ισπανία κατά Επιτροπής», τις οποίες μνημονεύει το Γενικό Δικαστήριο, αφορούν την απόδειξη της υπάρξεως άμεσου συνδέσμου μεταξύ των ζημιών που φέρεται ότι υπέστησαν οι δικαιούχοι του μέτρου και της χορηγηθείσας ενίσχυσης –η οποία πρέπει να παρασχεθεί με την προσκόμιση συγκριτικών στοιχείων μεταξύ της αξίας της πρώτης με το ποσό της δεύτερης– και όχι την εκτίμηση της υπάρξεως κινδύνου υπεραντισταθμίσεως, η οποία αποτελεί στάδιο μεταγενέστερο εκείνου της διαπιστώσεως του συνδέσμου αυτού. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορούσε λογικά να συναγάγει από τις σκέψεις αυτές την εφαρμογή ενός κριτηρίου για τον προσδιορισμό του βαθμού πιθανότητας οι σχεδιαζόμενες ενισχύσεις να υπερβαίνουν την προκληθείσα ζημία, προκειμένου να αποκλειστεί η εφαρμογή του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Φρονώ ότι πρόθεση του Γενικού Δικαστηρίου ήταν μάλλον να τονίσει την ανάγκη να εξαιρεθούν από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ τα μέτρα για τα οποία δεν είναι δυνατόν να αποδειχθεί σύνδεσμος μεταξύ της προκληθείσας ζημίας και του ύψους της ενίσχυσης, ικανός να αποκλείσει τη δυνατότητα υπεραντισταθμίσεως.

26. Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η σκέψη 40 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με τη βούληση της Ryanair, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, στο πλαίσιο της αναλύσεως του επίμαχου μέτρου, η οποία εκτίθεται στις σκέψεις 45 έως 57 της εν λόγω αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, αφενός, λαμβανομένου υπόψη του εξελισσόμενου χαρακτήρα του έκτακτου γεγονότος που προκάλεσε η πανδημία COVID-19 και του κατ' ανάγκην προσωρινού χαρακτήρα της ποσοτικοποίησης της προκληθείσας ζημίας και του ποσού της χορηγηθείσας ενίσχυσης, η Επιτροπή είχε εκθέσει με επαρκή ακρίβεια, στην επίδικη απόφαση, μια μέθοδο υπολογισμού για την εκτίμηση της ζημίας που υπέστη η SAS και για την αποφυγή πληρωμών καθ' υπέρβασή της και, αφετέρου, ότι η Ryanair δεν είχε προσκομίσει στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η εν λόγω μέθοδος υπολογισμού θα οδηγούσε σε υπεραντιστάθμιση της ζημίας αυτής. Επιπλέον, στη σκέψη 57 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή έκρινε, εν πάση περιπτώσει, ότι η ζημία που υπέστη η SAS ήταν μεγαλύτερη από το ποσό εγγύησης του επίμαχου μέτρου και ότι η Ryanair δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο ικανό να κλονίσει την εκτίμηση αυτή. Αντιθέτως προς όσα φαίνεται να υποστηρίζει η Ryanair, τα συμπεράσματα αυτά ουδόλως συνεπάγονται τη διαπίστωση ενδεχόμενης, αν και όχι πιθανής, υπεραντισταθμίσεως, δεδομένου ότι, αντιθέτως, το Γενικό Δικαστήριο απέκλεισε απολύτως την ύπαρξη κινδύνου πληρωμών καθ' υπέρβαση της ζημίας που υπέστη η SAS.

3. Επί της τρίτης, της τέταρτης και την πέμπτης αιτιάσεως

27. Με την τρίτη, την τέταρτη και την πέμπτη αιτίαση, τις οποίες θα εξετάσω από κοινού, η Ryanair προβάλλει πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο και πρόδηλη παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων στην οποία φέρεται ότι υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 46 έως 50 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις αυτές το Γενικό Δικαστήριο, πρώτον, αποφάνθηκε ότι «λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υπό κρίση υπόθεσης, οι οποίες χαρακτηρίζονται από έκτακτο γεγονός κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, ήτοι την πανδημία COVID-19, του εξελικτικού χαρακτήρα της, καθώς και της ποσοτικοποίησης της προκληθείσας ζημίας και του προσδιορισμού του ποσού της τελικώς χορηγηθείσας ενίσχυσης βάσει προβολής στο μέλλον, η Επιτροπή παρέθεσε με επαρκή ακρίβεια στην προσβαλλόμενη απόφαση τη μέθοδο υπολογισμού για την εκτίμηση της ζημίας που υπέστη η SAS» (σκέψη 46)· δεύτερον, διαπίστωσε ότι η αναιρεσείουσα δεν είχε προσκομίσει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η μέθοδος υπολογισμού, όπως αυτή ορίζεται στην επίδικη απόφαση, καθιστούσε δυνατή την καταβολή κρατικής ενίσχυσης μεγαλύτερης από τη ζημία που πράγματι υπέστη η SAS (σκέψεις 47 και 48)· τρίτον, επισήμανε ότι, μολονότι η μέθοδος που καθόρισε η Επιτροπή δεν καθιστούσε δυνατό να αποφευχθεί εντελώς το ενδεχόμενο η αποτίμηση της εν λόγω ζημίας να περιλαμβάνει και τις συνέπειες αποφάσεων της SAS οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα με την πανδημία η προσφεύγουσα [και ήδη αναιρεσείουσα] δεν είχε προσκομίσει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι, ελλείψει της πανδημίας αυτής, τα έσοδα της SAS θα είχαν πιθανώς μειωθεί κατά την περίοδο μεταξύ Μαρτίου 2020 και Φεβρουαρίου 2021 σε σχέση με την περίοδο μεταξύ Μαρτίου 2019 και Φεβρουαρίου 2020 (σκέψη 49).

28. Με την τρίτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair ισχυρίζεται ότι, αν η απόφαση με την οποία η Επιτροπή εγκρίνει ενίσχυση βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ δεν ορίζει ορθώς τη μέθοδο υπολογισμού της προς αποκατάσταση ζημίας, δεν υπάρχει εγγύηση ότι δεν θα υπάρξει υπεραντιστάθμιση και ότι ένας μηχανισμός εκ των υστέρων εκτίμησης υποκαθιστά την εκ των προτέρων εκτίμηση στην οποία οφείλει να προβεί η Επιτροπή. Εν προκειμένω, ο κίνδυνος υπεραντισταθμίσεως είναι ιδιαίτερα υψηλός και η εγκριθείσα από την Επιτροπή ενίσχυση αποτελεί λευκή επιταγή που χορηγήθηκε στη SAS για περισσότερο από ένα έτος, δηλαδή μέχρι την πρώτη έκθεση σχετικά με τις πραγματικές ζημίες που η Σουηδία έπρεπε να υποβάλει τον Ιούνιο 2021.

29. Με την τέταρτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο επιβάλλοντας συστηματικά το βάρος αποδείξεως στην αναιρεσείουσα, ενώ, στον τομέα των ενισχύσεων, στην Επιτροπή εναπόκειται να αποδείξει τη συμβατότητα της ενίσχυσης. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή προσκόμισε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για να αποδείξει την ύπαρξη, εν προκειμένω, κινδύνου υπεραντισταθμίσεως.

30. Τέλος, με την πέμπτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν συνήγαγε τα αναγκαία συμπεράσματα από τη διαπίστωση, στη σκέψη 49 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η μέθοδος που καθόρισε η Επιτροπή δεν καθιστούσε δυνατό να αποφευχθεί εντελώς το ενδεχόμενο η αποτίμηση της ζημίας να περιλαμβάνει και τις συνέπειες αποφάσεων της SAS οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα με την πανδημία COVID-19, επιβάλλοντας στην αναιρεσείουσα το βάρος να αποδείξει ένα αντίστροφο σενάριο, το οποίο ήταν αδύνατο.

31. Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, σύμφωνα με το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, μπορούν να αντισταθμιστούν […] μόνον τα μειονεκτήματα που προκαλούνται άμεσα από θεομηνίες ή από άλλα εξαιρετικά γεγονότα [19]. Πρέπει συνεπώς να υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ των ζημιών που προκαλεί το εξαιρετικό γεγονός και της κρατικής ενίσχυσης και απαιτείται η ακριβέστερη δυνατή αποτίμηση των ζημιών που υπέστησαν οι δικαιούχοι της [20]. Όταν οι ζημίες αυτές δεν είναι ακόμη πλήρως και επακριβώς προσδιορίσιμες ποσοτικώς, λόγω, για παράδειγμα, του μη προσωρινού αλλά διαρκούς και εξελικτικού χαρακτήρα του επίμαχου έκτακτου γεγονότος, η Επιτροπή οφείλει να προβεί σε μια κατ' ανάγκη προοπτική ανάλυση, βάσει ενός συστήματος υπολογισμού που είναι ταυτοχρόνως ευέλικτο, κατά τρόπον ώστε να προσαρμόζεται στην εξέλιξη της καταστάσεως, και αρκούντως ακριβές και αξιόπιστο ώστε να αποκλείεται ο κίνδυνος υπεραντισταθμίσεως. Επιπλέον, η διαχρονική εφαρμογή αυτού του συστήματος υπολογισμού πρέπει να μπορεί να διατηρείται υπό τον διαρκή και πλήρη έλεγχο της Επιτροπής.

32. Από την επίδικη απόφαση προκύπτει ότι σκοπός του επίμαχου μέτρου ήταν να αποζημιώσει εν μέρει τη SAS για τη ζημία που προήλθε από την ακύρωση ή από τον εκ νέου προγραμματισμό των πτήσεών της κατόπιν της επιβολής περιορισμών στις μετακινήσεις εν μέσω της πανδημίας COVID-19 (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 9 και 61 της επίδικης αποφάσεως). Κατά την εκτίμηση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι, εφόσον βρισκόταν σε εξέλιξη η κρίση που δημιουργήθηκε από την πανδημία αυτή, οι σουηδικές αρχές δεν ήταν ακόμη σε θέση να προσδιορίσουν με ακρίβεια τη ζημία που υπέστη η SAS ούτε το ύψος της ενίσχυσης (αιτιολογικές σκέψεις 64 και 68 της επίδικης αποφάσεως). Κατά συνέπεια, η εκτιμώμενη ζημία έπρεπε να αποτιμηθεί βάσει «γενικής μεθοδολογίας», τα κριτήρια της οποίας περιγράφονται στην αιτιολογική σκέψη 65 της επίδικης αποφάσεως. Η ζημία αυτή προσδιορίστηκε ως η «απώλεια προστιθέμενης αξίας», η οποία αντιστοιχεί στην απώλεια εσόδων, διορθωμένη κατά το περιθώριο κέρδους της SAS, μείον το κόστος που αποφεύχθηκε. Η απώλεια εσόδων συνίστατο στη διαφορά μεταξύ των εσόδων που αναμένονταν ελλείψει της πανδημίας, τα οποία υπολογίστηκαν βάσει των εσόδων της περιόδου μεταξύ Μαρτίου 2019 και Φεβρουαρίου 2020, αμέσως πριν από την έξαρση της πανδημίας, και εκείνων που προέκυψαν κατά την περίοδο της κρίσης, ήτοι μεταξύ Μαρτίου 2020 και Φεβρουαρίου 2021. Το κόστος που αποφεύχθηκε ήταν το κόστος με το οποίο θα επιβαρυνόταν η SAS εάν οι δραστηριότητές της δεν επηρεάζονταν από την πανδημία (π.χ. κόστος καυσίμων ή αερολιμενικά τέλη). Η γενική μεθοδολογία που περιγράφεται ανωτέρω έπρεπε να συμπληρωθεί με μια «λεπτομερή μεθοδολογία», την οποία οι σουηδικές αρχές δεσμεύτηκαν να διαβιβάσουν στην Επιτροπή το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020, για εκ των προτέρων έγκριση από την Επιτροπή. Η επακριβής ποσοτικοποίηση της ζημίας που υπέστη η SAS πραγματοποιήθηκε μόνο μεταγενέστερα, από ανεξάρτητη οντότητα. Συναφώς, οι σουηδικές αρχές ανέλαβαν την υποχρέωση να διαβιβάσουν στην Επιτροπή, το αργότερο έως τις 30 Ιουνίου 2021, εκ των υστέρων εκτίμηση των ζημιών αυτών και αναφορά του ύψους της εγγυημένης ενίσχυσης. Ανέλαβαν επίσης την υποχρέωση να ανακτήσουν κάθε υπεραντιστάθμιση που ενδεχομένως θα προέκυπτε από την εκ των υστέρων εκτίμηση της ζημίας (βλ. αιτιολογική σκέψη 38 της επίδικης αποφάσεως). Η Επιτροπή προέβη επίσης σε προσωρινή αποτίμηση της ζημίας που υπέστη η SAS, η οποία υπολογίστηκε λαμβάνοντας υπόψη μείωση της εναέριας κυκλοφορίας μεταξύ 50 % και 60 % για την περίοδο μεταξύ Μαρτίου 2020 και Φεβρουαρίου 2021 σε σύγκριση με την περίοδο μεταξύ Μαρτίου 2019 και Φεβρουαρίου 2020 (βλ. αιτιολογική σκέψη 66 της επίδικης αποφάσεως). Η Επιτροπή έκρινε, εν πάση περιπτώσει, ότι η ζημία αυτή, υπολογιζόμενη μεταξύ 5 και 15 δισεκατ. SEK, ήταν υψηλότερη από το συνολικό ποσό της ενίσχυσης (βλ. αιτιολογική σκέψη 68 της επίδικης αποφάσεως).

[19] Πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουνίου 2011, Comitato «Venezia vuole vivere» κ.λπ. κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής (C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P, EU:C:2011:368, σκέψη 175 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[20] Πρβλ., συναφώς, απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2006, Atzeni κ.λπ. (C-346/03 και C-529/03, EU:C:2006:130, σκέψη 79).

33. Οι περιστάσεις που εκτίθενται στη σκέψη 46 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τις οποίες δεν αμφισβητεί η αναιρεσείουσα, και οι οποίες αφορούν, μεταξύ άλλων, τον εξελικτικό χαρακτήρα του έκτακτου γεγονότος που συνιστά η πανδημία COVID-19, καθώς και τον έκτακτο και γενικευμένο χαρακτήρα της κρίσης και την ανάγκη ταχείας λήψης μέτρων παρέμβασης για τη στήριξη των τομέων που πλήττονται περισσότερο, όπως, μεταξύ άλλων, ο τομέας των αερομεταφορών, δικαιολογούν, κατά τη γνώμη μου, τη σταδιακή προσέγγιση που υιοθέτησε η Επιτροπή, η οποία συνίσταται στον καθορισμό των βασικών κριτηρίων για τον υπολογισμό της ζημίας που υπέστη η SAS και στην προσωρινή αποτίμηση του ύψους της κατά τρόπον ώστε να αποκλείεται εκ των προτέρων η ύπαρξη συγκεκριμένου κινδύνου υπεραντισταθμίσεως, μεταθέτοντας την ακριβή ποσοτικοποίηση της ζημίας αυτής σε μεταγενέστερη ημερομηνία.

34. Στο πλαίσιο αυτό, το γεγονός και μόνον ότι η Επιτροπή δέχθηκε να αναθέσει στις σουηδικές αρχές τον καθορισμό των λεπτομερειών του τρόπου υπολογισμού που εφαρμόστηκε για την εν λόγω ποσοτικοποίηση δεν επιτρέπει, κατά τη γνώμη μου, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων της υποθέσεως και της διαφοράς μεταξύ του ποσού της προς αποκατάσταση ζημίας, όπως αυτό αποτιμήθηκε προσωρινώς, και του μέγιστου ποσού της ενίσχυσης, να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή παρέβη, όπως υποστηρίζει η Ryanair, την υποχρέωσή της να εκτιμήσει τη συμβατότητα του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά. Συναφώς, όπως ορθώς υπογραμμίζουν η Επιτροπή και η Γαλλική Κυβέρνηση, η λεπτομερής μεθοδολογία την οποία οι σουηδικές αρχές δεσμεύθηκαν να διαβιβάσουν στην Επιτροπή έπρεπε να υπόκειται σε προηγούμενη έγκριση της Επιτροπής, η οποία ήταν, ως εκ τούτου, σε θέση να ελέγξει τη συμβατότητα της μεθοδολογίας αυτής με τη «γενική μεθοδολογία» που περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση και, ενδεχομένως, να τροποποιήσει τα στοιχεία της, καθώς και να ελέγξει τη συγκεκριμένη εφαρμογή του μέτρου, αξιολογώντας εκ νέου τον κίνδυνο υπεραντισταθμίσεως. Επομένως, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Ryanair, δεν υπάρχει, κατά τη γνώμη μου, αντίφαση μεταξύ της διαπιστώσεως, στη σκέψη 46 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή καθόρισε με την επίδικη απόφαση μέθοδο υπολογισμού του ύψους της ζημίας που υπέστη η SAS και της αιτιολογικής σκέψεως 35 της επίδικης αποφάσεως, με την οποία η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη τη δέσμευση της Σουηδίας να της υποβάλει έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020 τη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε για την ποσοτικοποίηση της ζημίας αυτής. Επιπλέον, λαμβανομένων υπόψη, αφενός, της δέσμευσης αυτής και, αφετέρου, της προσωρινής ποσοτικοποίησης της εν λόγω ζημίας από την Επιτροπή, από την οποία προκύπτει ότι το ποσό της ζημίας αυτής θα ήταν, εν πάση περιπτώσει, υψηλότερο από το ανώτατο επίπεδο της εγγύησης που χορήγησαν οι σουηδικές αρχές στη SAS, ο ισχυρισμός της Ryanair ότι η προσβαλλόμενη απόφαση έδωσε κατ' ουσίαν λευκή επιταγή υπέρ της SAS έως τις 30 Ιουνίου 2021, ημερομηνία της πρώτης εκ των υστέρων εκτίμησης της ζημίας, είναι αβάσιμος.

35. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η τρίτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

36. Ομοίως, φρονώ ότι πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη η τέταρτη αιτίαση του ίδιου λόγου αναιρέσεως, με την οποία η Ryanair προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι αντέστρεψε το βάρος αποδείξεως. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, πρώτον, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η μέθοδος υπολογισμού που καθόρισε η Επιτροπή, σε συνδυασμό με τις δεσμεύσεις που ανέλαβε η Σουηδία και λαμβανομένης υπόψη της προσωρινής ποσοτικοποίησης της ζημίας που υπέστη η SAS λόγω της πανδημίας, καθιστούσε δυνατή μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη εκτίμηση της ζημίας την οποία το επίμαχο μέτρο θα έπρεπε να αποκαταστήσει, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων υπό τις οποίες το μέτρο αυτό είχε κοινοποιηθεί και εγκριθεί. Δεύτερον, στις σκέψεις 47 έως 49 της εν λόγω αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως ανεπαρκώς εμπεριστατωμένα ή αλυσιτελή τα επιχειρήματα που προέβαλε η Ryanair

προκειμένου να αμφισβητήσει την καταλληλότητα της μεθοδολογίας αυτής για τον αποκλεισμό της πραγματικής υπεραντισταθμίσεως. Υπό τις συνθήκες αυτές, με την προαναφερθείσα αιτίαση, η αναιρεσείουσα αμφισβητεί στην πραγματικότητα την εκτίμηση που περιέχεται στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση όσον αφορά τη λυσιτέλεια και/ή την επάρκεια των επιχειρημάτων και των αποδεικτικών στοιχείων που προέβαλε προκειμένου να κλονίσει το συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με τον πρόσφορο χαρακτήρα των αποδεικτικών στοιχείων που περιέχονται στην επίδικη απόφαση για τον αποκλεισμό του κινδύνου υπεραντισταθμίσεως και, γενικότερα, το κύρος της εκτίμησης της συμβατότητας του επίδικου μέτρου με την εσωτερική αγορά στην οποία προέβη η Επιτροπή. Μολονότι η Ryanair προβάλλει παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων, εντούτοις δεν αναφέρει ποια στοιχεία παραμόρφωσε το Γενικό Δικαστήριο ούτε τον τρόπο με τον οποίο τα παραμόρφωσε, αλλά απλώς επαναλαμβάνει κατ' ουσίαν τα ίδια επιχειρήματα με εκείνα που εκτίθενται στα σημεία 55 έως 60 του δικογράφου της προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Αυτά, με εξαίρεση το σημείο 58, το οποίο απαριθμεί απλώς τα στοιχεία τα οποία η Επιτροπή παρέλειψε να προσδιορίσει ή να δικαιολογήσει με επαρκή ακρίβεια στην προσβαλλόμενη απόφαση, παραπέμπουν μόνο στη νομολογία σχετικά με το άρθρο 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ ή στην πρακτική εφαρμογής της διατάξεως αυτής την οποία ανέπτυξε η Επιτροπή. Επομένως, η τέταρτη αιτίαση δεν πληροί τις προϋποθέσεις παραδεκτού που απορρέουν από το άρθρο 256 ΣΛΕΕ και το άρθρο 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 168, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, όπως έχουν ερμηνευθεί από τη νομολογία [21].

37. Όσον αφορά, τέλος, την πέμπτη αιτίαση, με την οποία η Ryanair προβάλλει πλάνη περί το δίκαιο στη σκέψη 49 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η σκέψη αυτή πρέπει επίσης να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της διαπιστώσεως, στις σκέψεις 45 και 46 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η μέθοδος υπολογισμού της ζημίας που υπέστη η SAS την οποία εξέθεσε η Επιτροπή, λαμβανομένων υπόψη του συνόλου των δεσμεύσεων που ανέλαβαν οι σουηδικές αρχές και των ιδιαίτερων περιστάσεων που συνδέονται με την πανδημία COVID-19, πληρούσε τα κριτήρια ακρίβειας που έχει θέσει η νομολογία και παρείχε επαρκείς εγγυήσεις μη υπεραντισταθμίσεως. Επομένως, και η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

4. Επί της έκτης αιτιάσεως

38. Με την έκτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η οποία βάλλει κατά της σκέψεως 51 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο απορρίπτοντας, με απλή παραπομπή στη σκέψη 25 της εν λόγω αποφάσεως, το επιχείρημα που προέβαλε με τον δεύτερο λόγο ακυρώσεως ότι, στην επίδικη απόφαση, η Επιτροπή όφειλε να λάβει υπόψη τη ζημία που υπέστησαν οι λοιπές αεροπορικές εταιρίες στη Σουηδία. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι, υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, η αρχή ότι η ενίσχυση πρέπει να είναι ανάλογη προς τη ζημία απαιτεί η ζημία να εκτιμάται όχι μόνο στο επίπεδο του δικαιούχου της ενίσχυσης, αλλά και των ανταγωνιστών του και ότι, επομένως, εν προκειμένω, ήταν αναγκαία η αξιολόγηση της επιπτώσεως του επίμαχου μέτρου στις άλλες αεροπορικές εταιρίες. Εν πάση περιπτώσει, κατά τη Ryanair, το Γενικό Δικαστήριο δεν μπορεί να κρίνει, όπως έπραξε στις σκέψεις 82 και 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το επίμαχο μέτρο δικαιολογείται λόγω της μεγαλύτερης

[21] Πρβλ. απόφαση της 28ης Απριλίου 2022, Changmao Biochemical Engineering κατά Επιτροπής (C-666/19 P, EU:C:2022:323, σκέψεις 73 και 74 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

ζημίας που υπέστη η SAS εξαιτίας της ανταγωνιστικής της καταστάσεως και να αρνηθεί να λάβει υπόψη την κατάσταση αυτή κατά την εκτίμηση της αναλογικότητας της ενίσχυσης σε σχέση με τη ζημία.

39. Επισημαίνεται ότι, στη σκέψη 51 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο απάντησε σε ένα ιδιαίτερα εμπεριστατωμένο επιχείρημα που προέβαλε η Ryanair στο πλαίσιο του δευτέρου σκέλους του δευτέρου λόγου ακυρώσεως. Με το επιχείρημα αυτό, το οποίο αναπτύχθηκε σε λίγες μόλις γραμμές ενός και μόνου σημείου του δικογράφου της προσφυγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η Ryanair, αφού διαπίστωσε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιείχε καμία εκτίμηση της ζημίας που υπέστησαν οι λοιπές αεροπορικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στη Σουηδία, περιορίστηκε να παραπέμψει στην ερμηνεία του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ που είχε προβάλει στο πλαίσιο του πρώτου λόγου ακυρώσεως, κατά την οποία ένα έκτακτο γεγονός, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, επηρεάζει εξ ορισμού όλους τους φορείς εκμετάλλευσης ενός συγκεκριμένου τομέα και όχι μόνον έναν από αυτούς, οπότε από την ερμηνεία αυτή απορρέει η υποχρέωση της Επιτροπής να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους μόνον η SAS υπέστη ζημία λόγω των περιορισμών που συνδέονται με την πανδημία COVID-19. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας επαρκή, προκειμένου να απαντήσει στο επιχείρημα αυτό, την παραπομπή στην αιτιολογία με την οποία, στη σκέψη 25 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ορθώς κατά την άποψή μου απέρριψε την ερμηνεία του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ στην οποία στηρίχθηκε η Ryanair στο πλαίσιο του πρώτου λόγου ακυρώσεως.

40. Υπό τις συνθήκες αυτές, η αναιρεσείουσα δεν μπορεί επίσης να προσάψει στο Γενικό Δικαστήριο ότι, στη σκέψη 51 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο αρνούμενο να τονίσει, κατά την εκτίμηση της αναλογικότητας του επίμαχου μέτρου, τον «αντίκτυπο της ενίσχυσης στις άλλες αεροπορικές εταιρίες» και την «ανταγωνιστική κατάσταση» της SAS. Πρώτον, από το σημείο 39 των παρουσών προτάσεων προκύπτει ότι η προσφεύγουσα και ήδη αναιρεσείουσα δεν προέβαλε την ανάγκη να ληφθούν υπόψη τα στοιχεία αυτά στο πλαίσιο του επιχειρήματος που απορρίφθηκε με την προαναφερθείσα σκέψη 51. Δεύτερον, όπως ορθώς υπογραμμίζει η Επιτροπή, η σκέψη αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της εξετάσεως από το Γενικό Δικαστήριο της αναλογικότητας του επίμαχου μέτρου σε σχέση με τη ζημία που πρέπει να αποκατασταθεί –η οποία αποσκοπεί αποκλειστικώς στην εκτίμηση της υπάρξεως κινδύνου υπεραντισταθμίσεως– και όχι της διαφορετικής εξετάσεως του αναγκαίου, πρόσφορου και αναλογικού χαρακτήρα του μέτρου αυτού σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Επισημαίνω, ωστόσο, ότι, στο πλαίσιο της ογδόης αιτιάσεως του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η οποία στρέφεται κατά άλλου μέρους του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Ryanair προέβαλε εν μέρει παρόμοια επιχειρηματολογία η οποία θα αναλυθεί στο πλαίσιο της εξετάσεως της αιτιάσεως αυτής.

41. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η έκτη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει επίσης να απορριφθεί ως αβάσιμη.

5. Επί της εβδόμης αιτιάσεως

42. Με την έβδομη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, η οποία βάλλει κατά των σκέψεων 60 και 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αναιρεσείουσα προσάπτει κατ' ουσίαν στο Γενικό Δικαστήριο ότι έκρινε επαρκή τη δέσμευση των σουηδικών αρχών να προβούν σε εκ των υστέρων ανάκτηση της ενίσχυσης εάν το επίμαχο μέτρο, ενδεχομένως αθροιζόμενο μαζί με άλλα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που χορηγήθηκαν από αλλοδαπές αρχές, υπερέβαινε τη ζημία που πράγματι υπέστη η SAS. Η Ryanair διατείνεται ότι, κατά την εκτίμηση του κινδύνου

υπεραντισταθμίσεως, η Επιτροπή πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλες τις πληροφορίες που έχει στη διάθεσή της κατά την έκδοση αποφάσεως βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ. Εν προκειμένω, η Επιτροπή όφειλε να λάβει υπόψη, μεταξύ άλλων, το καθεστώς ενισχύσεων που είχε ήδη θεσπίσει το Βασίλειο της Νορβηγίας[22], για το οποίο ήταν επιλέξιμη η SAS.

43. Στο μέτρο που προσάπτεται στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν διαπίστωσε ότι η Επιτροπή δεν εξέτασε εάν το επίμαχο μέτρο μπορούσε να συνδυαστεί με το εν λόγω καθεστώς, η υπό κρίση αιτίαση είναι προδήλως αβάσιμη. Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, από τις σκέψεις 60 και 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η Επιτροπή είχε λάβει υπόψη το καθεστώς αυτό τόσο κατά την εκτίμηση της εκ των προτέρων υπάρξεως πραγματικού κινδύνου υπεραντισταθμίσεως όσο και κατά την εξασφάλιση της υπάρξεως κατάλληλων μηχανισμών για την εκ των υστέρων εξάλειψη κάθε υπεραντισταθμίσεως οφειλόμενης στη σώρευση του επίμαχου μέτρου με άλλα μέτρα, μεταξύ των οποίων το νορβηγικό καθεστώς ενισχύσεων. Κατά τα λοιπά, η αιτίαση αυτή πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να κριθεί απαράδεκτη. Πράγματι, η αναιρεσείουσα απλώς επαναλαμβάνει τους ισχυρισμούς που προέβαλε πρωτοδίκως, χωρίς να εξηγεί για ποιο λόγο το συμπέρασμα που περιέχεται στη σκέψη 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως πάσχει πλάνη περί το δίκαιο ή πρόδηλη πλάνη εκτίμησης και χωρίς να διευκρινίζει για ποιο λόγο η Επιτροπή όφειλε να λάβει υπόψη το νορβηγικό καθεστώς ενισχύσεων. Αν γίνει δεκτό ότι τα αιτήματα της Ryanair είναι παρά ταύτα παραδεκτά και πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι η Ryanair υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να κρίνει ότι το επίμαχο μέτρο κακώς κρίθηκε συμβατό με την εσωτερική αγορά, παρά τον κίνδυνο υπεραντισταθμίσεως λόγω της δυνατότητας της SAS να επωφεληθεί από το νορβηγικό καθεστώς ενισχύσεων, συμφωνώ με την Επιτροπή ότι το επιχείρημα αυτό έπρεπε να απορριφθεί και ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε πρόσφορη και επαρκή, υπό τις περιστάσεις αυτές –που χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα ως προς τη μελλοντική πρόσβαση της SAS στο νορβηγικό καθεστώς ενισχύσεων– τη δέσμευση που ανέλαβαν οι σουηδικές αρχές να ανακτήσουν εκ των υστέρων κάθε ενίσχυση που καταβλήθηκε καθ' υπέρβαση λόγω της σώρευσης του επίμαχου μέτρου με άλλα μέτρα.

44. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, κατά την άποψή μου, η έβδομη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει επίσης να απορριφθεί ως εν μέρει αβάσιμη και εν μέρει απαράδεκτη.

6. Επί της ογδόης αιτιάσεως

45. Η όγδοη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως στρέφεται κατά των σκέψεων 62 έως 64 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Με τις σκέψεις αυτές, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Ryanair στο πλαίσιο του δευτέρου σκέλους του δευτέρου λόγου ακυρώσεως, με το οποίο η Ryanair υποστήριξε ότι, κατά την εκτίμηση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά, η Επιτροπή όφειλε να λάβει υπόψη, μεταξύ των στοιχείων της σύγκρισης ζημίας και αποζημίωσης που πρέπει να πραγματοποιηθεί βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που αντλεί η SAS από το γεγονός ότι το επίμαχο μέτρο εισάγει δυσμενείς διακρίσεις. Ειδικότερα, στη σκέψη 63 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο, παραπέμποντας κατ' αναλογίαν στην απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Επιτροπή κατά Aer Lingus και Ryanair Designated Activity[23], (στο εξής: απόφαση Aer Lingus), έκρινε ότι «για την εκτίμηση της συμβατότητας

[22] Εγκρίθηκε από την Εποπτεύουσα Αρχή της ΕΖΕΣ στις 30 Μαρτίου 2020 βάσει του άρθρου 61, παράγραφος 3, στοιχείο β′, της Συμφωνίας ΕΟΧ που αντιστοιχεί στο άρθρο 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, της ΣΛΕΕ (στο εξής: νορβηγικό καθεστώς ενισχύσεων).

[23] C-164/15 P και C-165/15 P, EU:C:2016:990, σκέψη 92.

ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, το πλεονέκτημα που παρέχει η ενίσχυση αυτή στον αποδέκτη της δεν περιλαμβάνει το ενδεχόμενο οικονομικό όφελος που αυτός αποκόμισε από την εκμετάλλευση του πλεονεκτήματος αυτού».

46. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ενώπιον του Δικαστηρίου ότι η συνεκτίμηση του προαναφερθέντος ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος είναι «απαραίτητη» προκειμένου να κριθεί «εάν η ενίσχυση υπερβαίνει το αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο». Αμφισβητεί επίσης τη λυσιτέλεια της αποφάσεως Aer Lingus, η οποία αφορούσε τον καθορισμό του ποσού της ενίσχυσης που κρίθηκε ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά για τους σκοπούς της ανακτήσεώς της και όχι τη σύγκριση μεταξύ του πλεονεκτήματος που εγγυάται η ενίσχυση και της ζημίας που προκλήθηκε άμεσα από έκτακτο γεγονός κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ.

47. Επισημαίνω, προκαταρκτικώς, ότι ένα μέρος των επιχειρημάτων που ανέπτυξε η Ryanair στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτιάσεως εγείρει νομικό ζήτημα το οποίο, κατά τη γνώμη μου, διαφέρει από εκείνο που προβλήθηκε στο πλαίσιο του αντίστοιχου ενδίκου μέσου που ασκήθηκε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Συγκεκριμένα, καίτοι με το δικόγραφο της προσφυγής σε πρώτο βαθμό, η ήδη αναιρεσείουσα περιορίστηκε να υποστηρίξει ότι η μη συνεκτίμηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που απορρέει από το γεγονός ότι η SAS ήταν η μόνη αεροπορική εταιρία που έλαβε ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ εμπόδιζε την ορθή σύγκριση μεταξύ ζημίας και αποζημίωσης[24], εντούτοις, με την αίτηση αναιρέσεως, συνέδεσε για πρώτη φορά την παράλειψη αυτή με την εκτίμηση της αναλογικότητας του επίμαχου μέτρου σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Ακόμη και αν υποτεθεί ότι η Ryanair, προβάλλοντας ένα τέτοιο επιχείρημα, επιδίωξε να επικαλεστεί την έλλειψη, στην επίδικη απόφαση, εκτίμησης των αποτελεσμάτων του επίμαχου μέτρου επί του ανταγωνισμού, η αιτίαση αυτή θα ήταν, πάντως, απαράδεκτη, αφενός, διότι συνιστά νέο ισχυρισμό που δεν μπορεί να προβληθεί κατ' αναίρεση και, αφετέρου, διότι, εν πάση περιπτώσει, δεν πληρούνται οι απαιτήσεις σαφήνειας και ακρίβειας που επιβάλλει το άρθρο 168, παράγραφος 1, στοιχείο δ′, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

48. Επομένως, θα περιοριστώ να απαντήσω στην υπό κρίση αιτίαση, καθόσον με αυτή προσάπτεται στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν έκρινε αναγκαίο, για τον προσδιορισμό του πλεονεκτήματος που παρέχει το επίμαχο μέτρο και την εκτίμηση της υπάρξεως κινδύνου υπεραντισταθμίσεως, να λάβει υπόψη το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που προσδιορίστηκε ανωτέρω. Συναφώς, η αναιρεσείουσα ορθώς υποστηρίζει ότι, στο πλαίσιο μιας τέτοιας εκτίμησης, εναπόκειται στην Επιτροπή να λάβει υπόψη όλους τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την άμεση αιτιώδη συνάφεια μεταξύ του έκτακτου γεγονότος, των ζημιών και των χορηγηθεισών ενισχύσεων, όπως, μεταξύ άλλων, τα ποσά που έλαβε η δικαιούχος επιχείρηση για την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη από το γεγονός αυτό ή στο πλαίσιο άλλων δημοσίων μέτρων στήριξης επιχειρήσεων που ελήφθησαν λόγω του γεγονότος αυτού. Πράγματι, οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν το μέγεθος των ζημιών που όντως υπέστη η επιχείρηση αυτή, μειώνοντάς το. Τούτο δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι, κατά τον καθορισμό της αξίας του πλεονεκτήματος που της χορηγήθηκε, η Επιτροπή οφείλει να λάβει υπόψη –ακόμη και αν υποτεθεί ότι μπορεί να αποτιμηθεί εύκολα και με ακρίβεια– την αξία που αντιστοιχεί, αφενός, στα δευτερεύοντα πλεονεκτήματα που συνδέονται με τη χορήγηση της ενίσχυσης και, αφετέρου, στα οικονομικά οφέλη που η επιχείρηση αυτή μπορεί να αντλήσει από τη χρήση της ενίσχυσης. Η αξία των πρώτων δεν μπορεί να αποτιμηθεί αυτοτελώς, ενώ, όσον αφορά τα δεύτερα, στη

[24] Στο δεύτερο σκέλος του δευτέρου λόγου ακυρώσεως, η Ryanair κάνει λόγο για «αναλογικότητα της ενίσχυσης» υπό το πρίσμα της αναγκαίας αντιστοιχίας μεταξύ αντισταθμίσεως και ζημιών και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ αυτών και του έκτακτου γεγονότος κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ.

σκέψη 92 της αποφάσεως Aer Lingus, στην οποία το Γενικό Δικαστήριο παρέπεμψε κατ' αναλογίαν προς τη σκέψη 63 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι η υποχρέωση του οικείου κράτους μέλους να καταργήσει, μέσω ανακτήσεως, τις ενισχύσεις που δεν συμβιβάζονται με την ενιαία αγορά και να αποκαταστήσει με τον τρόπο αυτό την προ της χορηγήσεώς τους κατάσταση «συνεπάγεται την επιστροφή του πλεονεκτήματος που [η ενίσχυση] εξασφάλισε στον δικαιούχο της και όχι την επιστροφή του τυχόν οικονομικού οφέλους που αυτός αποκόμισε από την εκμετάλλευση του συγκεκριμένου πλεονεκτήματος». Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Ryanair, η παραπομπή αυτή είναι λυσιτελής, τουλάχιστον στο μέτρο που η Ryanair προσδιόρισε, με το δικόγραφο της προσφυγής, το ειδικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που επικαλείται κατά την απόκτηση από την SAS της δυνατότητας να αυξήσει το μερίδιό της στην αγορά μετά την άρση των περιορισμών που συνδέονται με την πανδημία [25]. Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, αν εξαιρεθούν τα δευτερεύοντα και έμμεσα πλεονεκτήματα των οποίων γίνεται μνεία στο σημείο 48 των παρουσών προτάσεων, το «ανταγωνιστικό πλεονέκτημα» για το οποίο κάνει λόγο η αναιρεσείουσα δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, παρά το οικονομικό και επιλεκτικό πλεονέκτημα που παρέχει το επίμαχο μέτρο στην SAS και το οποίο, περιάγοντάς την σε ευνοϊκότερη θέση σε σχέση με τις ανταγωνίστριες αεροπορικές εταιρίες, καταλήγει σε στρέβλωση του ανταγωνισμού. Όπως προκύπτει από την ανακοίνωση της Επιτροπής για την εφαρμογή των άρθρων [107 ΣΛΕΕ] και [108 ΣΛΕΕ] στις κρατικές ενισχύσεις με τη μορφή εγγυήσεων [26], στην οποία παραπέμπουν τόσο η προσβαλλόμενη απόφαση (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 17 και 18) όσο και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση (βλ. σκέψη 54), στην περίπτωση εγγύησης, το εν λόγω όφελος υπολογίζεται, κατ' αρχήν, ως η διαφορά μεταξύ της αγοραίας τιμής της εγγύησης και της τιμής που καταβάλλεται στην πραγματικότητα [27]. Ακριβώς σε έναν τέτοιο υπολογισμό στηρίχθηκε η Επιτροπή, στην αιτιολογική σκέψη 68 της επίδικης αποφάσεως, προκειμένου να καθορίσει το ποσό της ενίσχυσης που χορηγήθηκε με το επίμαχο μέτρο, ούτως ώστε να αποκλείσει την ύπαρξη υπεραντισταθμίσεως, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείσει το ενδεχόμενο, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών της αγοράς και των δυσχερειών της SAS να λάβει πίστωση, το ποσό αυτό να θεωρηθεί ισοδύναμο με το ποσό του δανείου που χορηγήθηκε μέσω της κρατικής εγγύησης. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο, κρίνοντας, στη σκέψη 64 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή ορθώς έλαβε υπόψη το απορρέον από το επίμαχο μέτρο πλεονέκτημα υπέρ της SAS και ότι δεν μπορούσε να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι δεν προσδιόρισε την ύπαρξη ενδεχόμενου οικονομικού οφέλους απορρέοντος από το πλεονέκτημα αυτό, δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, όπως διατείνεται η Ryanair με την όγδοη αιτίαση του δευτέρου λόγου αναιρέσεως. Επομένως, και η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

7. Πρόταση επί του δεύτερου λόγου αναιρέσεως

49. Δεδομένου ότι φρονώ ότι όλες οι αιτιάσεις που προέβαλε η αναιρεσείουσα προς στήριξη του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν, ο λόγος αυτός πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί στο σύνολό του.

[25] Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Aer Lingus (C-164/15 P και C-165/15 P, EU:C:2016:515, σημείο 62).

[26] ΕΕ 2008, C 155, σ. 10, στο εξής: ανακοίνωση του 2008.

[27] Βλ. παράγραφο 4.2 της ανακοίνωσης του 2008.

Γ. Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως

50. Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος βάλλει κατά των σκέψεων 70 έως 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Ryanair προβάλλει πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο και πρόδηλη παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτοντας το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου ακυρώσεως και κρίνοντας, στη σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η χορήγηση του επίμαχου μέτρου μόνο στη SAS ήταν δικαιολογημένη και το επίμαχο μέτρο δεν παραβίαζε την αρχή της απαγόρευσης των δυσμενών διακρίσεων.

51. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε, πρώτον, το επιχείρημα της αναιρεσείουσας ότι το επίμαχο μέτρο έχει ως σκοπό, πέραν της μερικής αποζημίωσης της SAS για τη ζημία που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19, τη διατήρηση της συνδεσιμότητας της Σουηδίας, της «ενδοσκανδιναβικής προσβασιμότητας» ή της σουηδικής οικονομίας (σκέψεις 74 και 75) ή ακόμη τη διατήρηση της διάρθρωσης της αγοράς (σκέψη 76). Δεύτερον, απέρριψε το επιχείρημα της αναιρεσείουσας ότι η ενίσχυση που χορηγήθηκε με το επίμαχο μέτρο συνεπάγεται δυσμενείς διακρίσεις (σκέψεις 77 και 78). Τρίτον, διαπίστωσε ότι η διαφορετική μεταχείριση υπέρ της SAS ήταν κατάλληλη για την επανόρθωση των ζημιών που προκλήθηκαν από τους επιβληθέντες λόγω της πανδημίας COVID-19 περιορισμούς και δεν υπερέβαινε το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο (σκέψεις 80 έως 88).

52. Στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η αναιρεσείουσα προβάλλει τρεις χωριστές αιτιάσεις, μία για κάθε σημείο της συλλογιστικής του Γενικού Δικαστηρίου. Για να ακολουθήσω την ίδια λογική με την αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, θα αρχίσω την ανάλυσή μου από τη δεύτερη αιτίαση, η οποία αφορά τον καθορισμό του αντικειμένου του επίμαχου μέτρου.

1. Επί της δεύτερης αιτιάσεως

53. Η Ryanair υποστηρίζει, πρώτον, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωσε προδήλως τα πραγματικά περιστατικά απορρίπτοντας, στις σκέψεις 74 και 75 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το επιχείρημα που είχε προβάλει πρωτοδίκως, κατά το οποίο το επίμαχο μέτρο αποσκοπούσε στη διατήρηση της συνδεσιμότητας της Σουηδίας, της «ενδοσκανδιναβικής προσβασιμότητας» ή της σουηδικής οικονομίας. Υιοθέτησε μια υπερβολικά τυπολατρική ερμηνεία της επίδικης αποφάσεως, η οποία εξάλλου αντικρούεται από τη σκέψη 82 της εν λόγω αποφάσεως.

54. Τα επιχειρήματα αυτά είναι, κατά τη γνώμη μου, αβάσιμα. Πράγματι, ο σκοπός του επίμαχου μέτρου εκτίθεται ρητώς στην αιτιολογική σκέψη 9 της επίδικης αποφάσεως, η οποία προστέθηκε στο τμήμα 2.1 της εν λόγω αποφάσεως που φέρει τον τίτλο «Σκοπός του μέτρου», και συνίσταται, όπως ορθώς επισημάνθηκε στη σκέψη 75 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στη «μερική αποζημίωση της SAS για τη ζημία που προκλήθηκε από την ακύρωση ή τον εκ νέου προγραμματισμό των πτήσεών της κατόπιν της επιβολής περιορισμών στις μετακινήσεις λόγω της πανδημίας COVID-19». Οι αιτιολογικές σκέψεις 25 και 26 της επίδικης αποφάσεως, τις οποίες επικαλείται η αναιρεσείουσα και οι οποίες περιέχουν, πέραν των πληροφοριών σχετικά με τη θέση της SAS στην αγορά, στοιχεία σχετικά με τη συμβολή της στη συνδεσιμότητα της Σουηδίας, στην «ενδοσκανδιναβική προσβασιμότητα», στην αγορά εργασίας και, γενικότερα, στη σουηδική οικονομία, αποσκοπούν αποκλειστικώς, όπως προκύπτει εξάλλου από τη θέση τους στο τμήμα 2.5 της εν λόγω αποφάσεως, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαιούχος», στην παρουσίαση των χαρακτηριστικών της επιχειρήσεως που λαμβάνει την ενίσχυση. Αντιθέτως προς

όσα υποστηρίζει η Ryanair, δεν προσδιορίζουν ούτε άμεσα ούτε έμμεσα τον σκοπό του, ο οποίος, όπως προεκτέθηκε, σύμφωνα με τη νομική βάση που δικαιολογεί τη συμβατότητά του, συνίσταται στην επανόρθωση των ζημιών που απορρέουν από το έκτακτο γεγονός που συνιστά η πανδημία COVID-19. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε στην προβαλλόμενη από την αναιρεσείουσα ερμηνευτική πλάνη. Ομοίως, δεν υφίσταται η αντίφαση μεταξύ των σκέψεων 74 και 75 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και της σκέψεως 82 αυτής, την οποία προβάλλει η αναιρεσείουσα. Πέραν του γεγονότος ότι, στην εν λόγω σκέψη, τα στοιχεία σχετικά με τα μερίδια κυκλοφορίας εντός της Σκανδιναβίας και εντός της Σουηδίας που κατέχει η SAS λαμβάνονται υπόψη μόνον ως ένδειξη της ζημίας που υπέστη η εν λόγω επιχείρηση και όχι ως ένδειξη του σκοπού που επιδιώκουν οι σουηδικές αρχές, η σκέψη αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο της διαφορετικής εκτίμησης στην οποία προέβη το Γενικό Δικαστήριο, στις σκέψεις 80 έως 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όσον αφορά την αναλογικότητα του τρόπου χορηγήσεως του επίμαχου μέτρου σε σχέση με τον σκοπό που αυτό επιδιώκει.

55. Η Ryanair υποστηρίζει, δεύτερον, ότι, στη σκέψη 76 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί την ερμηνεία του εφαρμοστέου δικαίου απορρίπτοντας το επιχείρημά της ότι το επίμαχο μέτρο είχε κατ' ανάγκην ως σκοπό τη διατήρηση της διάρθρωσης της αγοράς. Στην ως άνω σκέψη, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «μολονότι μπορεί να είναι προτιμότερο, από την άποψη του ανταγωνισμού, να βοηθηθεί το σύνολο των οικονομικών παραγόντων προκειμένου να αποφευχθεί η μείωση του αριθμού τους», εντούτοις, «τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να αποκαταστήσουν το σύνολο των ζημιών που προκλήθηκαν από έκτακτο γεγονός κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ και, κατά συνέπεια, δεν υποχρεούνται να χορηγούν ενισχύσεις στο σύνολο των ζημιωθέντων». Συναφώς, επισημαίνω ότι η αναιρεσείουσα περιορίζεται στον ισχυρισμό ότι, υπό το πρίσμα της διαπιστώσεως που περιλαμβάνεται στη σκέψη 76 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο έπρεπε να κρίνει ότι η διατήρηση της διάρθρωσης της αγοράς αποτελούσε (ή έπρεπε να αποτελέσει) μέρος των σκοπών του επίμαχου μέτρου, χωρίς να λάβει υπόψη τους λόγους για τους οποίους το Γενικό Δικαστήριο απέκλεισε ένα τέτοιο συμπέρασμα, οι οποίοι είναι κατ' ουσίαν οι ίδιοι με εκείνους που το οδήγησαν να απορρίψει τον πρώτο λόγο ακυρώσεως και οι οποίοι αφορούν το περιθώριο εκτίμησης που αναγνωρίζεται στα κράτη μέλη κατά τη λήψη των μέτρων του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Επομένως, επί του ζητήματος αυτού, παραπέμπω απλώς στην εξέταση του πρώτου λόγου αναιρέσεως που αντιστοιχεί στον πρώτο λόγο της ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

56. Το τρίτο επιχείρημα που προβάλλει η Ryanair είναι μάλλον συμφυές με την παραβίαση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας και, ως εκ τούτου, θα αναλυθεί στο πλαίσιο της εξετάσεως της πρώτης αιτιάσεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως.

57. Για τους ανωτέρω λόγους, φρονώ ότι η δεύτερη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

2. Επί της πρώτης αιτιάσεως

58. Με την πρώτη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η οποία βάλλει κατά των σκέψεων 77 έως 80 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αναιρεσείουσα προσάπτει κατ' ουσίαν στο Γενικό Δικαστήριο ότι δεν εφάρμοσε ορθώς την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας που κατοχυρώνει το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Η Ryanair διατείνεται ότι, παρά το γεγονός ότι όλες οι αεροπορικές εταιρίες που δραστηριοποιούνταν στη Σουηδία επηρεάστηκαν από τις συνέπειες της πανδημίας COVID-19, μόνον η SAS έλαβε ατομική ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Δεδομένου ότι η επίδικη απόφαση αναφέρει

σαφώς ότι τέτοιες ενισχύσεις μπορούσαν να χορηγηθούν μόνο σε αεροπορικές εταιρίες με άδεια εκμετάλλευσης εκδοθείσα από τη Σουηδία και δεδομένου ότι το Δικαστήριο έκρινε το εν λόγω κριτήριο ισοδύναμο με διάκριση λόγω ιθαγενείας στην απόφασή του της 18ης Μαρτίου 2014, International Jet Management [28], η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι η επίδικη απόφαση δεν συνιστούσε παράβαση του άρθρου 18 ΣΛΕΕ.

59. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς, στη σκέψη 77, ότι «ατομική ενίσχυση […] ωφελεί εξ ορισμού μία μόνον επιχείρηση, αποκλειομένων όλων των άλλων επιχειρήσεων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που βρίσκονται σε κατάσταση παρόμοια με εκείνη του δικαιούχου της ενίσχυσης αυτής» και εισάγει «ως εκ της φύσεώς της», «διαφορετική μεταχείριση, η οποία μπορεί να συνιστά ακόμη και δυσμενή διάκριση, η οποία είναι ωστόσο εγγενής στον ατομικό χαρακτήρα του εν λόγω μέτρου». Η θέση που υποστήριζε η προσφεύγουσα και ήδη αναιρεσείουσα ισοδυναμούσε, επομένως, με συστηματική αμφισβήτηση της συμβατότητας με την εσωτερική αγορά κάθε ατομικής ενίσχυσης απλώς και μόνο λόγω του ότι έχει εγγενώς αποκλειστικό χαρακτήρα και εισάγει, ως εκ τούτου, δυσμενείς διακρίσεις, ενώ το δίκαιο της Ένωσης επιτρέπει στα κράτη μέλη να χορηγούν τις εν λόγω ενισχύσεις υπό την προϋπόθεση ότι πληρούνται όλοι οι όροι του άρθρου 107 ΣΛΕΕ. Με τη σκέψη 80 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ακολούθως ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι […] η διαφορετική μεταχείριση που εισάγει το επίμαχο μέτρο, καθόσον ωφελεί μόνον τη SAS, μπορεί να εξομοιωθεί με δυσμενή διάκριση, πρέπει να εξακριβωθεί αν η μεταχείριση αυτή δικαιολογείται από θεμιτό σκοπό και αν είναι αναγκαία, κατάλληλη και ανάλογη για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Στον βαθμό που η Ryanair παρέπεμπε στο άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι κατά τη διάταξη αυτή, απαγορεύεται κάθε δυσμενής διάκριση λόγω ιθαγενείας εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών «με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους» και έκρινε ότι, ως εκ τούτου, πρέπει να εξακριβωθεί αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση που εισάγει το επίμαχο μέτρο επιτρέπεται υπό το πρίσμα του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, το οποίο αποτελεί τη νομική βάση της επίδικης αποφάσεως. Κατά το Γενικό Δικαστήριο, έπρεπε να εξεταστεί «αφενός, εάν ο σκοπός του [επίμαχου] μέτρου ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της τελευταίας αυτής διάταξης και, αφετέρου, εάν οι όροι χορήγησης του επίμαχου μέτρου, δηλαδή εν προκειμένω το γεγονός ότι το μέτρο αυτό ωφελεί μόνον τη SAS, καθιστούν δυνατή την επίτευξη του εν λόγω σκοπού και δεν υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξή του μέτρο».

60. Η Ryanair υποστηρίζει, πρώτον, ότι, αντιθέτως προς τα διαλαμβανόμενα στη σκέψη 80 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το άρθρο 107 ΣΛΕΕ δεν συνιστά «ειδική διάταξη» κατά την έννοια του άρθρου 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, καθόσον δεν προβλέπει ειδικούς κανόνες περί απαγόρευσης των διακρίσεων.

61. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι η γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων απαγορεύει, αφενός, να αντιμετωπίζονται κατά διαφορετικό τρόπο οι παρεμφερείς καταστάσεις και, αφετέρου, να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο οι διαφορετικές καταστάσεις, εκτός αν μια τέτοια αντιμετώπιση δικαιολογείται αντικειμενικώς [29].

62. Το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, ορίζει ότι «εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας». Κατά πάγια νομολογία, η διάταξη αυτή μπορεί να εφαρμοστεί αυτοτελώς μόνο σε καταστάσεις διεπόμενες από το δίκαιο της Ένωσης για τις οποίες οι Συνθήκες δεν προβλέπουν

[28] C-628/11, EU:C:2014:171, σκέψη 68, στο εξής: απόφαση International Jet Management.

[29] Πρβλ. απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 2022, ADPA και Gesamtverband Autoteile-Handel (C-390/21, EU:C:2022:837, σκέψη 41).

ειδική απαγόρευση των διακρίσεων [30]. Τέτοιους κανόνες αποτελούν, κατά το Δικαστήριο, ιδίως οι διατάξεις της Συνθήκης σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή στο έδαφος των κρατών μελών που κατοχυρώνεται στο άρθρο 20, παράγραφος 2, στοιχείο α', ΣΛΕΕ και στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ [31], οι διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων (άρθρα 30, 34 και 110 ΣΛΕΕ) [32], την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (άρθρο 45 ΣΛΕΕ) [33], την ελευθερία εγκατάστασης (άρθρο 49 ΣΛΕΕ) [34], την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών (άρθρα 56 έως 62 ΣΛΕΕ) [35] και την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων (άρθρα 63 και 65 ΣΛΕΕ) [36].

63. Επομένως, η εφαρμογή του άρθρου 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ εξαρτάται από την προϋπόθεση ότι στην κατάσταση από την οποία απορρέει η προβαλλόμενη δυσμενής διάκριση δεν έχει εφαρμογή κανένας ειδικός κανόνας ο οποίος να προβλέπεται από τις Συνθήκες και να αποσκοπεί στην απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας [37]. Συνιστά το άρθρο 107 ΣΛΕΕ τέτοιον κανόνα;

64. Μολονότι η απαγόρευση των ενισχύσεων που προβλέπεται στην πρώτη παράγραφο του άρθρου αυτού αποσκοπεί στο να διασφαλίσει ότι ο ανταγωνισμός στην εσωτερική αγορά δεν νοθεύεται από παρεμβάσεις των κρατών μελών, οι οποίες τείνουν να ευνοούν εγχώριες επιχειρήσεις, ομολογώ ότι δυσκολεύομαι να αναγνωρίσω στη διάταξη αυτή τον χαρακτήρα κανόνα που αποσκοπεί στην εφαρμογή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, κατά τον ίδιο τρόπο με τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ περί των τεσσάρων ελευθεριών. Καίτοι μεταξύ της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων που καθιερώνει το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ και της ρυθμίσεως περί κρατικών ενισχύσεων υφίσταται συνάφεια μεταξύ των σκοπών, ήτοι της προστασίας του ανταγωνισμού και των ευρωπαϊκών ελευθεριών, εντούτοις η ρύθμιση αυτή αποτελεί μέσο ελέγχου των δυσμενών διακρίσεων, αλλά δεν περιέχει η ίδια κανόνα περί απαγόρευσης των διακρίσεων. Όπως υποστηρίζει η Επιτροπή, ωστόσο, οι παράγραφοι 2 και 3 του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, στο μέτρο που προβλέπουν, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, τη συμβατότητα ορισμένων ενισχύσεων με την εσωτερική αγορά, επιτρέπουν διαφορετική μεταχείριση, εφόσον αυτή είναι αναγκαία και ανάλογη προς την επίτευξη των σκοπών των εν λόγω διατάξεων και, ως εκ τούτου, είναι κρίσιμες για τη εφαρμογή της απαγόρευσης των διακρίσεων, ως «ειδικές διατάξεις» των Συνθηκών κατά την έννοια του άρθρου 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

65. Αφετέρου, όπως έχω επισημάνει σε άλλη υπόθεση, η νομολογία του Δικαστηρίου έχει ήδη καταδείξει τον στενό σύνδεσμο μεταξύ της έννοιας του επιλεκτικού χαρακτήρα, η οποία περιλαμβάνεται στην έννοια της ενίσχυσης, και εκείνης της δυσμενούς διάκρισης [38]. Όσον αφορά την προϋπόθεση σχετικά με το επιλεκτικό πλεονέκτημα, αυτή επιβάλλει να εξετάζεται αν, στο πλαίσιο δεδομένου νομικού καθεστώτος, το επίμαχο εθνικό μέτρο είναι ικανό να ευνοήσει «ορισμένες επιχειρήσεις ή ορισμένους κλάδους παραγωγής» έναντι άλλων που τελούν, από

[30] Πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2022, Contship Italia (C-433/21 και C-434/21, EU:C:2022:760, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[31] Πρβλ. απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, The Department for Communities in Northern Ireland (C-709/20, EU:C:2021:602, σκέψη 65).

[32] Πρβλ. απόφαση της 18ης Ιουνίου 2019, Αυστρία κατά Γερμανίας (C-591/17, EU:C:2019:504, σκέψη 40).

[33] Πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, Jobcenter Krefeld (C-181/19, EU:C:2020:794, σκέψη 78).

[34] Πρβλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2020, Tesco-Global Áruházak (C-323/18, EU:C:2020:140, σκέψη 55).

[35] Πρβλ. απόφαση της 18ης Ιουνίου 2019, Αυστρία κατά Γερμανίας (C-591/17, EU:C:2019:504, σκέψη 40 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[36] Πρβλ. απόφαση της 18ης Μαρτίου 2021, Autoridade Tributária e Aduaneira (Φορολόγηση της υπεραξίας ακινήτου) (C-388/19, EU:C:2021:212, σκέψη 21).

[37] Πρβλ. απόφαση της 11ης Ιουνίου 2020, TÜV Rheinland LGA Products και Allianz IARD (C-581/18, EU:C:2020:453, σκέψεις 31 και 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[38] Πρβλ. τις προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις World Duty Free Group και Ισπανία κατά Επιτροπής (C-51/19 P και C-64/19 P, EU:C:2021:51, σημείο 17).

πλευράς του επιδιωκόμενου με το εν λόγω καθεστώς σκοπού, σε συγκρίσιμη πραγματική και νομική κατάσταση και υφίστανται, ως αποτέλεσμα, διαφορετική μεταχείριση, δυνάμενη κατ' ουσίαν να χαρακτηριστεί ως εισάγουσα δυσμενείς διακρίσεις[39].

66. Ωστόσο, όταν η ενίσχυση που προβλέπεται από ένα τέτοιο μέτρο κηρυχθεί εν συνεχεία συμβατή με την εσωτερική αγορά σύμφωνα με το άρθρο 107, παράγραφοι 2 και 3, ΣΛΕΕ, η διαφοροποίηση την οποία εισάγει μεταξύ επιχειρήσεων που βρίσκονται σε συγκρίσιμη νομική και πραγματική κατάσταση θεωρείται αντικειμενικά δικαιολογημένη και ανεκτή ως αναγκαία για την επίτευξη σκοπών άξιων προστασίας από το νομικό σύστημα της Ένωσης. Τούτο ισχύει τόσο για τα ατομικά μέτρα όσο και για τα καθεστώτα ενισχύσεων και συνεπάγεται ότι το επίμαχο μέτρο, πέραν του ότι πληροί τις ειδικές προϋποθέσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις που εισάγουν παρέκκλιση από την απαγόρευση ενισχύσεων του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, είναι πρόσφορο για την επίτευξη των επιτρεπόμενων από την εν λόγω Συνθήκη σκοπών και δεν υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του σκοπού της ενίσχυσης ή τη λειτουργία της[40]. Υπό την έννοια αυτή πρέπει να νοηθεί η διαπίστωση που περιλαμβάνεται στη σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και αμφισβητείται από τη Ryanair στο πλαίσιο της δεύτερης αιτιάσεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η διατύπωση της οποίας είναι μάλλον ατυχής. Εντούτοις, στο πλαίσιο της συλλογιστικής που ακολούθησε το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η διαπίστωση αυτή δεν είναι καθοριστική, δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο εξετάζει, εν πάση περιπτώσει, την αναλογικότητα του επίμαχου μέτρου στις σκέψεις 80 επ.

67. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το επιχείρημα της Ryanair ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας ότι το άρθρο 107 ΣΛΕΕ συνιστά «ειδική διάταξη» κατά την έννοια του άρθρου 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί.

68. Δεύτερον, η Ryanair υποστηρίζει ότι άμεση διάκριση λόγω ιθαγενείας, όπως αυτή που εισάγει το επίμαχο μέτρο, δικαιολογείται μόνο βάσει των λόγων παρεκκλίσεως που προβλέπονται ρητώς από τη Συνθήκη και, ως εκ τούτου, στην περίπτωση μέτρου που θίγει την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, βάσει των λόγων δημόσιας τάξης, δημόσιας ασφάλειας και δημόσιας υγείας που απαριθμούνται περιοριστικώς στο άρθρο 52 ΣΛΕΕ, στους οποίους παραπέμπει το άρθρο 62 ΣΛΕΕ. Οι δικαιολογητικοί λόγοι που προβάλλει η Επιτροπή με την επίμαχη απόφαση, σχετικά με την ανάγκη διατήρησης της συνδεσιμότητας της Σουηδίας, της «ενδοσκανδιναβικής προσβασιμότητας» ή της σουηδικής οικονομίας, δεν καλύπτονται από τις παρεκκλίσεις αυτές. Δεδομένου ότι το επιχείρημα αυτό συμπίπτει κατ' ουσίαν με εκείνα που προβλήθηκαν στο πλαίσιο του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, παραπέμπω στην εξέταση του λόγου αυτού.

69. Τρίτον, η Ryanair υποστηρίζει ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν έχει εφαρμογή εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο παρέλειψε εντούτοις να εκτιμήσει, όπως απαιτεί η νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως η απόφαση International Jet Management, αν η διαφορετική μεταχείριση που εισάγει το επίμαχο μέτρο, το οποίο εφαρμόζεται μόνο στη SAS ως αεροπορική εταιρία που διαθέτει άδεια εκμετάλλευσης εκδοθείσα από τη Σουηδία και είναι εγκατεστημένη στη Σουηδία, δικαιολογείται από «αντικειμενικούς λόγους, ανεξάρτητους από την ιθαγένεια των ενδιαφερομένων προσώπων». Υπενθυμίζω ότι, με την απόφαση International Jet Management, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 18 ΣΛΕΕ αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει σε αερομεταφορέα που διαθέτει άδεια εκμετάλλευσης χορηγηθείσα

[39] Πρβλ. απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2022, Fiat Chrysler Finance Europe κατά Επιτροπής (C-885/19 P και C-898/19 P, EU:C:2022:859, σκέψη 67).

[40] Πρβλ. απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, Iannelli & Volpi (74/76, EU:C:1977:51, σκέψη 15, στο εξής: απόφαση Iannelli & Volpi).

από άλλο κράτος μέλος την υποχρέωση να λαμβάνει άδεια εισόδου στον εναέριο χώρο του πρώτου κράτους μέλους όσον αφορά πτήσεις προερχόμενες από τρίτες χώρες, μολονότι δεν απαιτείται τέτοια άδεια από όσους αερομεταφορείς διαθέτουν άδεια εκμετάλλευσης χορηγηθείσα από το πρώτο κράτος μέλος.

70. Συναφώς, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η SAS δεν είναι δικαιούχος του επίμαχου μέτρου επειδή διαθέτει άδεια εκμετάλλευσης εκδοθείσα από τη Σουηδία, αλλά ως επιχείρηση που υπέστη ζημία λόγω των περιορισμών που επέβαλε το εν λόγω κράτος μέλος για την αντιμετώπιση της κρίσης που προκάλεσε η πανδημία COVID-19 και δραστηριοποιείται σε μια αγορά, την αγορά αεροπορικών μεταφορών, η οποία επλήγη ιδιαίτερα από το έκτακτο γεγονός που προκάλεσε η έξαρση της πανδημίας αυτής και στην οποία η Σουηδία αποφάσισε να παρέμβει με μέτρα στήριξης. Όπως προανέφερα, η Σουηδία μπορούσε, ορίζοντας τη SAS ως δικαιούχο του επίμαχου μέτρου, να στηριχθεί σε εκτιμήσεις που αφορούν, μεταξύ άλλων, τη συμβολή της SAS –η οποία είναι υψηλότερη από εκείνη των ανταγωνιζόμενων αεροπορικών εταιριών– στην επιδίωξη ορισμένων θεμελιωδών σκοπών για το εν λόγω κράτος μέλος, όπως η διατήρηση της συνδεσιμότητας τόσο εντός της Σουηδίας όσο και εντός της σκανδιναβικής περιφέρειας –συμπεριλαμβανομένων των λιγότερο εμπορικών δρομολογίων– και διεθνώς, ιδίως σε καταστάσεις παρατεταμένης έκτακτης ανάγκης και αβεβαιότητας, όπως αυτή που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19. Βεβαίως, από την επίδικη απόφαση προκύπτει ότι μόνον οι αεροπορικές εταιρίες που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων η κατοχή άδειας εκμετάλλευσης εκδοθείσας από τη Σουηδία, και οι οποίες είναι επιλέξιμες για το σουηδικό καθεστώς ενισχύσεων, μπορούν να έχουν πρόσβαση σε ατομικά μέτρα ενίσχυσης κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, όπως το επίμαχο μέτρο. Η περίσταση αυτή και μόνο δεν επιτρέπει, ωστόσο, κατά την άποψή μου, να υποστηριχθεί, όπως πράττει η αναιρεσείουσα, ότι το γεγονός ότι το μέτρο αυτό εφαρμόζεται μόνο στη SAS παραβιάζει, αυτό καθαυτό, την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας που κατοχυρώνεται το άρθρο 18, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η απόφαση International Jet Management, την οποία επικαλείται η αναιρεσείουσα, πρέπει να θεωρηθεί κρίσιμη για την εφαρμογή της γενικής αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, τούτο δεν αποκλείει οι προαναφερθείσες εκτιμήσεις, σχετικά με τη συμβολή της SAS τόσο στη συνδεσιμότητα της Σουηδίας όσο και στην «ενδοσκανδιναβική προσβασιμότητα», οι οποίες εκτίθενται στην αιτιολογική σκέψη 26 της επίδικης αποφάσεως, να μπορούν, ιδίως σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης όπως αυτή που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19, να συνιστούν «αντικειμενικούς λόγους, ανεξάρτητους από την ιθαγένεια των ενδιαφερομένων προσώπων», μη αμιγώς οικονομικής φύσης, κατά την έννοια της εν λόγω αποφάσεως.

71. Βάσει των προεκτεθέντων, φρονώ ότι το τρίτο επιχείρημα που προβάλλει η Ryanair στο πλαίσιο της πρώτης αιτιάσεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο. Συνεπώς, η αιτίαση αυτή, ως προς το μέρος της που εξετάστηκε μέχρι τώρα, πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί ως αβάσιμη.

3. Επί της τρίτης αιτιάσεως

72. Με την τρίτη αιτίαση του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η οποία αφορά την εκ μέρους της Επιτροπής εξέταση της αναλογικότητας του επίμαχου μέτρου, η Ryanair προβάλλει τέσσερα χωριστά επιχειρήματα κατά της αιτιολογίας που εκτίθεται στις σκέψεις 81 έως 88 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Τα τρία πρώτα στρέφονται κατά της σκέψεως 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι «από την

[επίδικη] απόφαση προκύπτει ότι η SAS, λόγω του σημαντικότερου μεριδίου της στην αγορά, επηρεάστηκε περισσότερο από τους περιορισμούς σχετικά με την πανδημία COVID-19 σε σχέση με τις άλλες αεροπορικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στη Σουηδία».

73. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει, πρώτον, ότι η κρίση αυτή, στην οποία στηρίχθηκε το Γενικό Δικαστήριο για να δικαιολογήσει την καταλληλότητα της εισαχθείσας με το επίμαχο μέτρο διαφορετικής μεταχειρίσεως υπέρ της SAS, δεν περιλαμβάνεται στην επίδικη απόφαση και ότι, ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο προέβη σε ανεπίτρεπτη αντικατάσταση αιτιολογίας.

74. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας κατά το άρθρο 263 ΣΛΕΕ, το Δικαστήριο και το Γενικό Δικαστήριο δεν δύνανται, εν πάση περιπτώσει, να υποκαταστήσουν την αιτιολογία του οργάνου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη με τη δική τους αιτιολογία [41]. Αντιθέτως, στο πλαίσιο προσφυγής ακυρώσεως, το Γενικό Δικαστήριο μπορεί εν τέλει να ερμηνεύσει την αιτιολογία της προσβαλλομένης πράξεως κατά τρόπο διαφορετικό από το όργανο που την εξέδωσε, και δη, σε ορισμένες περιπτώσεις, να απορρίψει την παρατεθείσα από το όργανο αυτό ρητή αιτιολογία, εκτός εάν κάτι τέτοιο δεν δικαιολογείται από κανένα ουσιαστικό στοιχείο [42]. Εν προκειμένω, με τη σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο απάντησε στο επιχείρημα της Ryanair ότι το γεγονός και μόνον ότι η SAS, οι δραστηριότητες της οποίας επικεντρώνονταν στη Δανία, στη Σουηδία και στη Νορβηγία, αντιπροσώπευε το 67 % της ενδοσκανδιναβικής εναέριας κυκλοφορίας και σχεδόν το ήμισυ της εσωτερικής εναέριας κυκλοφορίας στη Σουηδία, δεν δικαιολογούσε τη διαφορετική μεταχείριση που απορρέει από το επίμαχο μέτρο [43]. Στα στοιχεία αυτά –τα οποία παρατίθενται στην αιτιολογική σκέψη 26 της επίδικης αποφάσεως και τα οποία, ως εκ τούτου, η Επιτροπή έλαβε κατ' ανάγκην υπόψη της κατά την εκτίμηση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου– στηρίχθηκε το Γενικό Δικαστήριο για να κρίνει, αφενός, στη σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι από την επίδικη απόφαση *προέκυπτε* ότι η SAS, λόγω του σημαντικότερου μεριδίου της στην αγορά, επηρεάστηκε περισσότερο από τους περιορισμούς σχετικά με την πανδημία COVID-19 σε σχέση με τις άλλες αεροπορικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στη Σουηδία και, αφετέρου, στη σκέψη 86 της αυτής αποφάσεως, ότι η διαφορετική μεταχείριση υπέρ της SAS έπρεπε να θεωρηθεί κατάλληλη για την επανόρθωση των ζημιών από τους εν λόγω περιορισμούς και δεν υπερέβαινε το αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού αυτού μέτρο, λαμβανομένων επίσης υπόψη της φύσης και του ύψους της εν λόγω ενίσχυσης, καθώς και του τρόπο χορήγησής της. Επομένως, στις σκέψεις 82 έως 86 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο περιορίστηκε, προκειμένου να απαντήσει στην αιτίαση που προέβαλε η αναιρεσείουσα, σε ερμηνεία της επίδικης αποφάσεως σύμφωνη με τις ενδείξεις που περιλαμβάνονται σε αυτές και, ως εκ τούτου, δεν προέβη σε αντικατάσταση της αιτιολογίας της εν λόγω αποφάσεως.

75. Δεύτερον, η Ryanair υποστηρίζει ότι η δικαιολόγηση που παρέθεσε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως συνεπάγεται ότι μια επιχείρηση που κατέχει σημαντικό μερίδιο στην αγορά και είναι, επομένως, σε θέση να ασκήσει σημαντική ισχύ στην αγορά είναι ικανή να οικειοποιηθεί το σύνολο της διαθέσιμης αντισταθμίσεως των ζημιών δυνάμει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας απαιτεί η αντιστάθμιση αυτή να κατανέμεται μεταξύ όλων των φορέων της αγοράς κατ' αναλογία προς τις ζημίες που υπέστησαν. Επιπλέον, η λογική στην οποία εδράζεται

[41] Πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021 World Duty Free Group και Ισπανία κατά Επιτροπής (C-51/19 P και C-64/19 P, EU:C:2021:793, σκέψη 70).

[42] Πρβλ. απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021 World Duty Free Group και Ισπανία κατά Επιτροπής (C-51/19 P και C-64/19 P, EU:C:2021:793, σκέψη 71).

[43] Πρβλ. σκέψεις 82 και 83 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

η δικαιολόγηση αυτή είναι αντίθετη προς το άρθρο 102 ΣΛΕΕ, καθόσον επιφυλάσσει ειδικά δικαιώματα σε κατέχουσα δεσπόζουσα θέση επιχείρηση, η οποία έχει μάλλον ειδική ευθύνη να μη θίγει με τη συμπεριφορά της την ανάπτυξη πραγματικού ανταγωνισμού.

76. Το επιχείρημα αυτό πρέπει, κατά τη γνώμη μου, επίσης να απορριφθεί. Εκκινεί από την παραδοχή ότι ατομική ενίσχυση που αποσκοπεί στην αποζημίωση ενός εκ των ζημιωθέντων από έκτακτο γεγονός που δραστηριοποιούνται στην αγορά παραβιάζει κατ' ανάγκην την αρχή της αναλογικότητας, η οποία επιτάσσει την αναλογική κατανομή της ενίσχυσης μεταξύ όλων των ζημιωθέντων από το εν λόγω γεγονός και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να κηρυχθεί συμβατή με την εσωτερική αγορά κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Το βάσιμο της παραδοχής αυτής εξετάστηκε και απορρίφθηκε στο πλαίσιο της εξετάσεως του πρώτου λόγου ακυρώσεως. Στο πλαίσιο αυτό, φρονώ ότι τέτοιες ενισχύσεις επιτρέπονται βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ, εφόσον η επιλογή του δικαιούχου δεν είναι αυθαίρετη και είναι κατάλληλη και ανάλογη προς τον σκοπό που επιδιώκει η εν λόγω διάταξη. Σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης όπως αυτή που προκαλείται από γεγονότα τα οποία καλύπτει η διάταξη αυτή, ένα κράτος μέλος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αποφασίζει ελεύθερα, υπό τον έλεγχο της Επιτροπής, σε ποιες αγορές θα παρέμβει με αντισταθμιστικά μέτρα και πώς θα κατανείμει τους διαθέσιμους πόρους, προκειμένου επίσης να διασφαλιστεί, όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η πρακτική αποτελεσματικότητα της παρεμβάσεώς του. Όσον αφορά την εκ μέρους της Ryanair επίκληση του άρθρου 102 ΣΛΕΕ και την ιδιαίτερη ευθύνη την οποία υπέχουν οι επιχειρήσεις που κατέχουν δεσπόζουσα θέση κατά την έννοια της διατάξεως αυτής, επισημαίνεται, αφενός, ότι η αναιρεσείουσα δεν ισχυρίζεται ούτε αποδεικνύει ότι η SAS κατέχει δεσπόζουσα θέση κατά την έννοια της διατάξεως αυτής και, αφετέρου, ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η θέση αυτή αποδεικνύεται, η χορήγηση ατομικής ενίσχυσης δεν συνεπάγεται, αυτή καθαυτή, όπως ορθώς υπογραμμίζει η Γαλλική Κυβέρνηση, ότι ο δικαιούχος είναι σε θέση να καταχραστεί τη θέση του στην αγορά απλώς και μόνον επειδή οι ανταγωνίστριες επιχειρήσεις δεν είναι αποδέκτες παρόμοιου μέτρου. Εξάλλου, όπως προκύπτει από τη σκέψη 82 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το μερίδιο αγοράς της SAS ελήφθη υπόψη από το Γενικό Δικαστήριο ως ένδειξη της μεγαλύτερης ζημίας που υπέστη η SAS και, ως εκ τούτου, αποτελεί κρίσιμο κριτήριο για τη λήψη αντισταθμιστικού μέτρου βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΣΛΕΕ.

77. Τρίτον, η Ryanair υποστηρίζει ότι από τη σκέψη 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν προκύπτει σαφώς ποιοι περιορισμοί έπληξαν τη SAS πολύ περισσότερο από ό, τι την αναιρεσείουσα. Όσον αφορά τους περιορισμούς που σχετίζονται με την πανδημία COVID-19 εν γένει, η διαπίστωση του Γενικού Δικαστηρίου είναι προδήλως εσφαλμένη, δεδομένου ότι, ως πανευρωπαϊκή αεροπορική εταιρία, η Ryanair επηρεάστηκε από τους περιορισμούς αυτούς τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό με τη SAS. Αντιθέτως, αν πρόκειται για περιορισμούς που θέτουν οι σουηδικές αρχές, το κριτήριο που ακολουθεί το Γενικό Δικαστήριο είναι αυθαίρετο, καθόσον ευνοεί κατ' ανάγκη τις σουηδικές αεροπορικές εταιρίες, και συνιστά έμμεση δυσμενή διάκριση η οποία ευνοεί τον κατακερματισμό της ενιαίας αγοράς.

78. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι σκοπός του επίμαχου μέτρου είναι η αποζημίωση της SAS για τη ζημία που προκλήθηκε από την ακύρωση ή τον εκ νέου προγραμματισμό των πτήσεών της κατόπιν της επιβολής περιορισμών στις μετακινήσεις εν μέσω της πανδημίας COVID-19. Όπως ορθώς παρατηρεί η Σουηδική Κυβέρνηση, η ζημία αυτή προσδιορίζεται με την εφαρμογή ενός κριτηρίου, ήτοι της ματαιώσεως ή του εκ νέου προγραμματισμού των πτήσεων, ανεξαρτήτως της αιτίας των περιορισμών. Επομένως, για να εκτιμηθεί η αναλογικότητα του επίμαχου μέτρου, δεν είναι αναγκαίο, ακόμη και αν ήταν εφικτό στην πράξη, να καθοριστεί αν η ζημία αυτή μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στους περιορισμούς που έχουν θεσπίσει οι σουηδικές αρχές ή στο σύνολο

των περιορισμών που έχουν θέσει σε εφαρμογή τα κράτη μέλη ή τα κράτη μέλη και τρίτες χώρες. Εξάλλου, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, από την επίδικη απόφαση προκύπτει ότι, λαμβανομένου υπόψη του εδαφικού χαρακτήρα της κρατικής ενίσχυσης, η ανάγκη λήψεως αντισταθμιστικού μέτρου υπέρ της SAS εκτιμήθηκε σε σχέση με τη σουηδική αγορά και τις αεροπορικές εταιρίες που δραστηριοποιούνταν στην αγορά αυτή, καθώς και με τα αντίστοιχα μερίδιά τους στην εν λόγω αγορά. Υπό τις συνθήκες αυτές, το κριτήριο εκτίμησης της αναλογικότητας του επίμαχου μέτρου που υιοθέτησε το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο λαμβάνει υπόψη τη μεγαλύτερη ζημία που υπέστη η SAS λόγω του υψηλότερου μεριδίου αγοράς της σε σχέση με τις άλλες αεροπορικές εταιρίες που δραστηριοποιούνται στη σουηδική αγορά, δεν εισάγει διακρίσεις και αποτελεί τη λογική συνέπεια του γεγονότος ότι το επίμαχο μέτρο αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των συνεπειών του έκτακτου γεγονότος που συνιστά η πανδημία COVID-19 στη σουηδική αγορά.

79. Τέλος, η αναιρεσείουσα επικρίνει το κριτήριο «της πρακτικής αποτελεσματικότητας» που εκτίθεται στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, λαμβανομένου υπόψη του χαμηλού ποσού του επίμαχου μέτρου και υπό το πρίσμα της αποτίμησης της ζημίας που υπέστη η SAS, η αναιρεσείουσα δεν απέδειξε ότι η κατανομή του εν λόγω ποσού μεταξύ του συνόλου των αεροπορικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στη Σουηδία δεν θα στερούσε το εν λόγω μέτρο από την πρακτική αποτελεσματικότητά του. Το επιχείρημα αυτό πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί ως αλυσιτελές, δεδομένου ότι βάλλει κατά ενός επάλληλου στοιχείου της αιτιολογίας της επίδικης αποφάσεως και δεν μπορεί να επιφέρει την ακύρωσή της [44].

4. Πρόταση επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως

80. Δεδομένου ότι φρονώ ότι όλες οι αιτιάσεις που προέβαλε η αναιρεσείουσα προς στήριξη του τρίτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν, ο λόγος αυτός πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί στο σύνολό του.

Δ. Επί του τετάρτου λόγου αναιρέσεως

81. Με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωσε προδήλως τα πραγματικά περιστατικά απορρίπτοντας το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου ακυρώσεως, με το οποίο προέβαλε προσβολή της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών λόγω του ότι το επίμαχο μέτρο εισάγει δυσμενείς διακρίσεις. Ο λόγος αυτός διαιρείται σε τρεις αιτιάσεις. Η δεύτερη και η τρίτη αιτίαση θα εξεταστούν από κοινού.

1. Επί της πρώτης αιτιάσεως

82. Με την πρώτη αιτίαση του τέταρτου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο, κρίνοντας, στη σκέψη 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η αναιρεσείουσα δεν απέδειξε γιατί ο αποκλειστικός χαρακτήρας του επίμαχου μέτρου, από το οποίο επωφελείται μόνον η SAS, «είναι ικανός να την αποτρέψει από την εγκατάσταση στη Σουηδία ή την παροχή υπηρεσιών από και προς τη χώρα αυτή», επέλεξε εσφαλμένο κριτήριο προκειμένου να εκτιμήσει αν ένα εθνικό μέτρο παρακωλύει ή καθιστά λιγότερο ελκυστική την άσκηση της ελεύθερης

[44] Πρβλ. απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 2022, Laboratoire Pareva κατά Επιτροπής (C-702/21 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2022:870, σκέψη 52).

παροχής υπηρεσιών και της ελευθερίας εγκατάστασης. Το κριτήριο που απορρέει από τη νομολογία αφορά μάλλον τη δυνατότητα του επίμαχου μέτρου να αποτρέψει «κάθε ενδιαφερόμενο φορέα εκμετάλλευσης» και, επομένως, εν προκειμένω, άλλες αεροπορικές εταιρίες πλην της SAS που δραστηριοποιούνται στη Σουηδία, να εγκατασταθούν ή να παράσχουν υπηρεσίες εντός του οικείου κράτους μέλους.

83. Η αιτίαση αυτή είναι προδήλως αβάσιμη. Πρώτον, στηρίζεται σε ατελή ερμηνεία της σκέψεως 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στη δεύτερη περίοδο της σκέψεως αυτής, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η αναιρεσείουσα δεν προσδιόρισε «τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία λόγω των οποίων [το επίμαχο μέτρο] παράγει περιοριστικά αποτελέσματα πέραν του ορίου ενεργοποίησης της απαγόρευσης του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, τα οποία […] είναι εντούτοις αναγκαία και αναλογικά για την επανόρθωση των ζημιών που προκάλεσε στη SAS το έκτακτο γεγονός της πανδημίας COVID-19, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ». Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε την έκταση του βάρους αποδείξεως που δεν εκπλήρωσε η αναιρεσείουσα και το αποσυνέδεσε από κάθε αναφορά στην κατάσταση συγκεκριμένης αεροπορικής εταιρίας και, ειδικότερα, στην κατάσταση της αναιρεσείουσας. Επιπροσθέτως, όπως ορθώς επισημαίνει η Γαλλική Κυβέρνηση, η αιτίαση της Ryanair δεν λαμβάνει υπόψη την περιεχόμενη στη σκέψη 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως παραπομπή στην ανάλυση στην οποία προέβη προηγουμένως το Γενικό Δικαστήριο όσον αφορά την αναλογικότητα του επίμαχου μέτρου, στο πλαίσιο της οποίας ελήφθη υπόψη η κατάσταση του συνόλου των αεροπορικών εταιριών που δραστηριοποιούνται στη Σουηδία.

2. Επί της δεύτερης και της τρίτης αιτιάσεως

84. Με τη δεύτερη αιτίαση του τέταρτου λόγου αναιρέσεως, η Ryanair υποστηρίζει ότι η περιεχόμενη στη σκέψη 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως διαπίστωση, η οποία παρατίθεται στο σημείο 82 των παρουσών προτάσεων, είναι αντιφατική και νομικώς εσφαλμένη, δεδομένου ότι, εν προκειμένω, δεν ήταν αναγκαία η προσκόμιση οποιουδήποτε αποδεικτικού στοιχείου, διότι το γεγονός ότι στερήθηκε αυθαίρετα ένα πλεονέκτημα που επιφυλάχθηκε στην κύρια σουηδική αεροπορική εταιρία αποθαρρύνει από μόνο του την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και την ελευθερία εγκατάστασης άλλων αεροπορικών εταιριών. Συναφώς, η Ryanair παραπέμπει εκ νέου στην απόφαση International Jet Management. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει, εν πάση περιπτώσει, ότι προσκόμισε διάφορα αποδεικτικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων έκθεση του τμήματος επενδυτικών υπηρεσιών της Goodbody Stockbrokers και γνωμοδότηση εμπειρογνώμονα στο δίκαιο των αεροπορικών μεταφορών. Το Γενικό Δικαστήριο παρέλειψε, ωστόσο, να εκτιμήσει τα στοιχεία αυτά. Με την τρίτη αιτίασή της, η Ryanair προσάπτει, κατ' ουσίαν, στο Γενικό Δικαστήριο ότι εσφαλμένως απέρριψε τα επιχειρήματα που αυτή προέβαλε πρωτοδίκως προκειμένου να αποδείξει ότι ο περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και της ελευθερίας εγκατάστασης που επιβάλλει το επίμαχο μέτρο δεν είναι δικαιολογημένος.

85. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, για να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απαγόρευσης του άρθρου 107, παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, το επίμαχο μέτρο πρέπει να παρέχει πλεονέκτημα επιλεκτικώς σε ορισμένες επιχειρήσεις ή κατηγορίες επιχειρήσεων ή σε ορισμένους οικονομικούς τομείς και να είναι ικανό να τις θέσει σε ευνοϊκότερη θέση από άλλες[45]. Επομένως, εξ ορισμού, μια ενίσχυση μπορεί να ισχυροποιήσει τη θέση του δικαιούχου της εις βάρος των ανταγωνιστών

[45] Πρβλ., συναφώς, αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2015, Επιτροπή κατά MOL (C-15/14 P, EU:C:2015:362, σκέψη 59), και της 30ής Ιουνίου 2016, Βέλγιο κατά Επιτροπής (C-270/15 P, EU:C:2016:489, σκέψη 48).

του και να καταστήσει δυσχερέστερη για αυτούς την παροχή των προϊόντων ή των υπηρεσιών τους στην αγορά την οποία αφορά η ενίσχυση. Όπως αναγνώρισε το Δικαστήριο, οι ενισχύσεις συνιστούν συχνά καθεαυτές προστασία και επομένως προκαλούν κάποια στεγανοποίηση της αγοράς σε σχέση με τα προϊόντα και τις υπηρεσίες των επιχειρήσεων που δεν ενισχύονται[46]. Επομένως, η αναιρεσείουσα δεν υποστηρίζει εσφαλμένως, κατ' ουσίαν, ότι κάθε ενίσχυση η οποία επιφυλάσσει πλεονέκτημα σε ημεδαπό οικονομικό φορέα μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και/ή την ελευθερία εγκατάστασης, στο μέτρο που οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά με τον δικαιούχο, ασκώντας τις ελευθερίες αυτές, δεν απολαύουν του ίδιου πλεονεκτήματος, όπως και κάθε άλλος ανταγωνιστής του τελευταίου.

86. Τα αποτελέσματα αυτά, ωστόσο, δεν περιορίζουν κατ' ανάγκη, όπως φαίνεται να υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, τις ελευθερίες αυτές κατά την έννοια της Συνθήκης[47]. Ειδικότερα, τίθεται το ερώτημα κατά ποιον τρόπο ατομική ενίσχυση που χορηγείται σε επιχείρηση δραστηριοποιούμενη σε αγορά που αποτελεί αντικείμενο εμπορίου μεταξύ κρατών μελών, εκτός του ότι επηρεάζει το εμπόριο αυτό, συνεπάγεται οπωσδήποτε και συστηματικά άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω ιθαγενείας, για τον λόγο και μόνον ότι ο δικαιούχος της ενίσχυσης αυτής είναι εθνική επιχείρηση ή αποθαρρύνει τους επιχειρηματίες άλλων κρατών μελών να εγκατασταθούν ή να παράσχουν υπηρεσίες εντός του οικείου κράτους μέλους ή έχει ως αποτέλεσμα να καθίσταται η παροχή υπηρεσιών μεταξύ κρατών μελών δυσκολότερη απ' ό,τι η παροχή υπηρεσιών που πραγματοποιείται αποκλειστικώς στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους[48]. Επομένως, το επιχείρημα που προβάλλει η αναιρεσείουσα στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτιάσεως, καθόσον στηρίζεται σε έναν τέτοιο αυτοματισμό, δεν αναιρεί, αφ' εαυτού, τη διαπίστωση που περιέχεται στη σκέψη 94 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι η αναιρεσείουσα δεν προσκόμισε κανένα στοιχείο από το οποίο να μπορεί να συναχθεί ότι το επίμαχο μέτρο, καθόσον ωφελεί μόνον τη SAS, έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα στην άσκηση της ελευθερίας εγκατάστασης ή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Όσον αφορά τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε συναφώς η αναιρεσείουσα ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, αυτά περιορίζονται, κατ' ουσίαν, σε μια γενική παραπομπή σε δύο εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης που ζήτησε η αναιρεσείουσα, γεγονός από το οποίο δεν προκύπτει ότι οι εκθέσεις αυτές έχουν ιδιαίτερη σημασία σε σχέση με το υπό εξέταση ζήτημα.

87. Επομένως, η δεύτερη αιτίαση του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί ως αβάσιμη. Κατά συνέπεια, η τρίτη αιτίαση πρέπει να απορριφθεί στο μέτρο που στηρίζεται, κατ' ουσίαν, στην παραδοχή ότι το Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένως απέκλεισε την ύπαρξη περιορισμού της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και, ως εκ τούτου, προϋποθέτει ότι η δεύτερη αιτίαση της αναιρεσείουσας έγινε δεκτή.

3. Πρόταση επί του τετάρτου λόγου αναιρέσεως

88. Δεδομένου ότι φρονώ ότι όλες οι αιτιάσεις που προέβαλε η αναιρεσείουσα προς στήριξη του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν, ο λόγος αυτός πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί στο σύνολό του.

[46] Πρβλ., συναφώς, όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, Iannelli & Volpi (σκέψη 15).

[47] Πρβλ., συναφώς, απόφαση Iannelli & Volpi (σκέψη 10).

[48] Υπογραμμίζω ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, το ζήτημα ενδεχόμενης παραβάσεως των διατάξεων της Συνθήκης στον τομέα της ελευθερίας εγκατάστασης και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών τίθεται μόνο σε σχέση με το επίμαχο μέτρο, θεωρούμενο μεμονωμένα και, επομένως, ανεξαρτήτως του σουηδικού καθεστώτος ενισχύσεων.

Ε. Επί του πέμπτου λόγου αναιρέσεως

89. Με τον πέμπτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος βάλλει κατά των σκέψεων 99 και 100 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Ryanair υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο, απορρίπτοντας τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος αφορά προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων της λόγω μη κινήσεως της επίσημης διαδικασίας έρευνας, παραπέμποντας απλώς στην εξέταση των τριών πρώτων λόγων ακυρώσεως σχετικά με το βάσιμο της εκτίμησης της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά, υπέπεσε σε πολλαπλή πλάνη περί το δίκαιο και παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών.

90. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, αφενός, ότι ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως που προέβαλε η Ryanair είχε, στην πραγματικότητα, επικουρικό χαρακτήρα, για την περίπτωση που το Γενικό Δικαστήριο δεν εξέταζε το βάσιμο της εκτίμησης της ενίσχυσης (σκέψη 99). Αφετέρου, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο λόγος αυτός στερείται «αυτοτελούς περιεχομένου», δεδομένου ότι απλώς επαναλαμβάνει «συνοπτικά τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν στο πλαίσιο του πρώτου, του δευτέρου και του τρίτου λόγου ακυρώσεως, χωρίς να εκθέτει συγκεκριμένα στοιχεία σχετικά με ενδεχόμενες σοβαρές δυσχέρειες» (σκέψη 100).

91. Η Ryanair επισημαίνει, πρώτον, ότι, σε αντίθεση με τους τρεις πρώτους λόγους ακυρώσεως, ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως δεν προϋπέθετε την απόδειξη του εσφαλμένου χαρακτήρα των εκτιμήσεων της Επιτροπής. Επομένως, ένα διαφορετικό κριτήριο ήταν εφαρμοστέο στον έλεγχο που έπρεπε να ασκήσει το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο δεν μπορούσε απλώς να αναφερθεί στο αποτέλεσμα της εξετάσεως των τριών πρώτων λόγων ακυρώσεως προκειμένου να κηρυχθεί ο τέταρτος αβάσιμος. Δεύτερον, η Ryanair υποστηρίζει ότι, αντιθέτως προς τις εκτιμήσεις του Γενικού Δικαστηρίου, προέβαλε αυτοτελή επιχειρήματα προς στήριξη του τέταρτου λόγου ακυρώσεως προκειμένου να επισημάνει τα κενά στις πληροφορίες που είχε στην κατοχή της η Επιτροπή κατά τον χρόνο εκδόσεως της επίδικης αποφάσεως, τα οποία θα μπορούσαν να καλυφθούν μόνο με την κίνηση επίσημης διαδικασίας έρευνας.

92. Πρέπει, κατ' αρχάς, να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η νομιμότητα αποφάσεως για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων, η οποία στηρίζεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589[49], εξαρτάται από το αν η εκτίμηση των πληροφοριών και των στοιχείων που είχε στη διάθεσή της η Επιτροπή κατά τον χρόνο της προκαταρκτικής εξετάσεως του κοινοποιηθέντος μέτρου θα έπρεπε να εγείρει αντικειμενικώς αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα του μέτρου αυτού με την εσωτερική αγορά. Επομένως, η ύπαρξη αμφιβολιών ως προς τη συμβατότητα αυτή αποτελεί το αποδεικτικό στοιχείο που πρέπει να προσκομιστεί προκειμένου να καταδειχθεί ότι η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ. Η απόδειξη αυτή, η οποία πρέπει να αναζητηθεί τόσο στις περιστάσεις έκδοσης της αποφάσεως για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων όσο και στο περιεχόμενό της, βαρύνει τον αιτούντα την ακύρωση της αποφάσεως αυτής, ο οποίος μπορεί να βασιστεί συναφώς σε δέσμη από συγκλίνουσες ενδείξεις[50]. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει συναφώς ότι δεν συνιστούν αφ' εαυτών ενδείξεις σοβαρών δυσχερειών που

[49] Κανονισμός του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (κωδικοποίηση) (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).

[50] Πρβλ. απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2021 Επιτροπή κατά Tempus Energy και Tempus Energy Technology (C-57/19 P, EU:C:2021:663, σκέψεις 38 και 40).

επιβάλλουν την κίνηση της επίσημης διαδικασίας έρευνας το ύψος της ενίσχυσης που χορηγήθηκε κατ' εφαρμογήν του επίμαχου μέτρου, καθώς και ο περίπλοκος και καινοφανής χαρακτήρας του μέτρου αυτού [51].

93. Εν προκειμένω, όπως προκύπτει από τα προεκτεθέντα, στο πλαίσιο των τριών πρώτων λόγων ακυρώσεως, η προσφεύγουσα και ήδη αναιρεσείουσα προέβαλε σειρά πρόδηλων σφαλμάτων εκτίμησης τα οποία, κατά την άποψή της, επηρέασαν την εκτίμηση της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά. Με τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως, προέβαλε τον ελλιπή και ανεπαρκή χαρακτήρα της εξετάσεως που διενήργησε η Επιτροπή και υποστήριξε ότι το αποτέλεσμα της εκτίμησης της συμβατότητας του μέτρου αυτού θα ήταν διαφορετικό κατόπιν επίσημης διαδικασίας έρευνας. Στο πλαίσιο αυτό, πρώτον, παραπέμποντας στα επιχειρήματα που προβλήθηκαν με τον πρώτο και τον δεύτερο λόγου ακυρώσεως, η Ryanair υποστήριξε ότι η επίδικη απόφαση περιείχε ορισμένα κενά, ιδίως την έλλειψη ακριβούς εκτίμησης του ύψους της ενίσχυσης και των ζημιών της SAS, τη μη συνεκτίμηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της SAS και της συμβολής των λοιπών αεροπορικών εταιριών στη συνδεσιμότητα της Σουηδίας, καθώς και την ανεπάρκεια της αναλύσεως της συμβατότητας του επίμαχου μέτρου με τις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων, της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και της ελευθερίας εγκατάστασης. Δεύτερον, η Ryanair υποστήριξε ότι η κατάσταση έκτακτης ανάγκης που προκλήθηκε από την πανδημία δεν απάλλασσε την Επιτροπή από την υποχρέωση να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας σε περίπτωση σοβαρών δυσχερειών κατά την αξιολόγηση της ενίσχυσης. Τέλος, παραπέμποντας εκ νέου στους τρεις πρώτους λόγους ακυρώσεως, η Ryanair υποστήριξε ότι καθεμία από τις αιτιάσεις που προβλήθηκαν στο πλαίσιο των λόγων αυτών, ως προς τις οποίες θα μπορούσε να παράσχει καθοριστικά στοιχεία στο πλαίσιο επίσημης διαδικασίας έρευνας, θα αρκούσε, σε περίπτωση κίνησης τέτοιας διαδικασίας, για να μπορέσει η Επιτροπή να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το επίμαχο μέτρο ήταν ασυμβίβαστο [με την κοινή αγορά].

94. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, διαπιστώνεται ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα επιχειρήματα που προέβαλε η Ryanair στο πλαίσιο του τέταρτου λόγου ακυρώσεως στερούνται αυτοτέλειας. Όπως επισημαίνει η Γαλλική Κυβέρνηση, υπάρχει σαφής παραλληλισμός μεταξύ των επιχειρημάτων αυτών και εκείνων που προβλήθηκαν στο πλαίσιο των τριών πρώτων λόγων ακυρώσεως. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Γενικό Δικαστήριο δεν ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει χωριστά τις αιτιάσεις που προβλήθηκαν με τους τρεις πρώτους λόγους ακυρώσεως και τις πανομοιότυπες αιτιάσεις που προβλήθηκαν στο πλαίσιο του τετάρτου λόγου αναιρέσεως, αλλά μπορούσε να εξετάσει τις δεύτερες στο πλαίσιο της εξετάσεως των πρώτων. Όπως παρατηρεί η Γαλλική Κυβέρνηση, η απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, Bouygues και Bouygues Télécom κατά Επιτροπής [52], στην οποία παραπέμπει η αναιρεσείουσα, δεν αποκλείει μια τέτοια προσέγγιση. Αντιθέτως, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε παραλλήλως τους δύο λόγους επί της ουσίας που προβλήθηκαν με το δικόγραφο της προσφυγής, οι οποίοι αφορούσαν, αντιστοίχως, την ύπαρξη σοβαρών δυσχερειών και τη βασιμότητα των εκτιμήσεων της Επιτροπής [53], αποκλείοντας τις πρώτες, αφού διαπίστωσε ότι δεν υπήρχαν στοιχεία ικανά να θέσουν υπό αμφισβήτηση το βάσιμο των δεύτερων [54], χωρίς η προσέγγιση αυτή να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου του Δικαστηρίου.

[51] Πρβλ. απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2021, Επιτροπή κατά Tempus Energy και Tempus Energy Technology (C-57/19 P, EU:C:2021:663, σκέψη 64).

[52] C-431/07 P, EU:C:2009:223, σκέψη 66.

[53] Πρβλ. απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, Bouygues και Bouygues Télécom κατά Επιτροπής (C-431/07 P, EU:C:2009:223, σκέψη 62).

[54] Πρβλ. απόφαση της 4ης Ιουλίου 2007, Bouygues και Bouygues Télécom κατά Επιτροπής, (T-475/04, EU:T:2007:196, σκέψεις 126, 155 και 156).

95. Στο πλαίσιο αυτό, η εκ μέρους της αναιρεσείουσας επίκληση της διαπιστώσεως που περιέχεται στη σκέψη 49 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, κατά την οποία η μέθοδος υπολογισμού της ζημίας που καθόρισε η Επιτροπή δεν καθιστούσε δυνατό να αποφευχθεί εντελώς το ενδεχόμενο η αποτίμηση της εν λόγω ζημίας να περιλαμβάνει και τις συνέπειες αποφάσεων της SAS οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα με την πανδημία COVID-19 είναι αλυσιτελής, δεδομένου ότι, λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται και του συνόλου των εκτιμήσεων στις οποίες προέβη το Γενικό Δικαστήριο, η διαπίστωση αυτή δεν επιτρέπει να συναχθεί ότι, για το Γενικό Δικαστήριο, η Επιτροπή αντιμετώπισε σοβαρές δυσχέρειες δυνάμενες να καταστήσουν αδύνατο να αποκλειστεί η ύπαρξη πραγματικού κινδύνου υπεραντισταθμίσεως και να εγείρουν αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα του επίμαχου μέτρου με την εσωτερική αγορά[55]. Το ίδιο ισχύει και για τις διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με την έλλειψη στοιχείων που να αποδεικνύουν ότι το επίμαχο μέτρο έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα όσον αφορά την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών και την ελευθερία εγκατάστασης. Όσον αφορά, τέλος, την εκ μέρους της αναιρεσείουσας αναφορά στο ζήτημα –το οποίο χαρακτηρίζει καινοφανές– της ταυτόχρονης εφαρμογής μέτρων βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 2, στοιχείο β′, και του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο β′, ΣΛΕΕ, τονίζω, αφενός, ότι, όπως επισημάνθηκε στο σημείο 21 των παρουσών προτάσεων, η επίδικη απόφαση απέκλειε, εν πάση περιπτώσει, κάθε σώρευση ενισχύσεων χορηγούμενων βάσει των διατάξεων αυτών στη SAS και, αφετέρου, ότι, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, ο καινοφανής χαρακτήρας του επίμαχου μέτρου δεν συνιστά πάντως ένδειξη σοβαρών δυσχερειών δυνάμενων να απαιτήσουν την κίνηση επίσημης διαδικασίας έρευνας.

96. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, φρονώ ότι ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

ΣΤ. Επί του έκτου λόγου αναιρέσεως

97. Με τον έκτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος βάλλει κατά των σκέψεων 105 έως 116 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Ryanair προβάλλει πλάνη περί το δίκαιο και πρόδηλη παραμόρφωση των πραγματικών περιστατικών στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο απορρίπτοντας τον πέμπτο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος αφορά παράβαση του άρθρου 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Αφενός, κατά την αναιρεσείουσα, το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε εσφαλμένως τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, κρίνοντας ότι το πραγματικό πλαίσιο που συνδέεται με την πανδημία COVID-19 έπρεπε να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση του κατά πόσον η αιτιολογία της επίδικης αποφάσεως ήταν κατάλληλη και επαρκής. Αφετέρου, υποστηρίζει ότι η τήρηση εγγυήσεων όπως το δικαίωμα σε επαρκώς αιτιολογημένη απόφαση έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία όταν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης διαθέτουν, όπως εν προκειμένω, ευρεία εξουσία εκτίμησης.

98. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, την οποία μνημονεύει το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 105 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η υποχρέωση αιτιολογήσεως που προβλέπει το άρθρο 296 ΣΛΕΕ πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στη φύση της οικείας πράξης και να καθιστά εμφανή, κατά τρόπο σαφή και μη διφορούμενο, τη συλλογιστική που ακολούθησε η αρχή που εξέδωσε την πράξη, ώστε να παρέχει τη δυνατότητα στους μεν ενδιαφερομένους να πληροφορηθούν τους λόγους που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου, στο δε αρμόδιο δικαστήριο να ασκήσει τον έλεγχό του. Η υποχρέωση αιτιολογήσεως πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα τις περιστάσεις της εκάστοτε υποθέσεως, ιδίως δε με το περιεχόμενο της πράξεως, τη φύση των παρατιθέμενων στοιχείων της αιτιολογίας και το συμφέρον που έχουν ενδεχομένως για

[55] Βλ. σημείο 37 των παρουσών προτάσεων.

παροχή διευκρινίσεων οι αποδέκτες ή άλλα πρόσωπα τα οποία αφορά η πράξη άμεσα και ατομικά. Στην αιτιολογία δεν απαιτείται να προσδιορίζονται όλα τα κρίσιμα πραγματικά και νομικά στοιχεία, καθόσον το ζήτημα αν η αιτιολογία πράξεως ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του άρθρου 296 ΣΛΕΕ πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα όχι μόνον το κείμενο της πράξεως αυτής, αλλά και το πλαίσιό της και το σύνολο των νομικών κανόνων που διέπουν το οικείο ζήτημα[56]. Οι αιτιάσεις της αναιρεσείουσας πρέπει να εξεταστούν βάσει των αρχών αυτών.

99. Όσον αφορά την πρώτη από τις αιτιάσεις αυτές, φρονώ ότι είναι σαφές ότι η αναφορά του Δικαστηρίου στο πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται η πράξη, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει και στοιχεία αμιγώς πραγματικού χαρακτήρα, δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η παραπομπή στο πλαίσιο αυτό καθιστά δυνατή τη μείωση του επιπέδου αιτιολογίας το οποίο τα θεσμικά όργανα της Ένωσης υποχρεούνται να παρέχουν βάσει του άρθρου 296 ΣΛΕΕ, όπως αυτό έχει ερμηνευθεί από την προπαρατεθείσα νομολογία. Επομένως, η Ryanair θα είχε λόγο να προβάλει παράβαση της διατάξεως αυτής αν, όπως ισχυρίζεται, το Γενικό Δικαστήριο είχε δικαιολογήσει, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, την έλλειψη αιτιολογίας της επίδικης αποφάσεως αναφερόμενο στην κατάσταση έκτακτης ανάγκης που δημιούργησε η πανδημία COVID-19.

100. Ωστόσο, όπως ορθώς επισημαίνουν τόσο η Γαλλική Κυβέρνηση όσο και η Επιτροπή, κανένα τμήμα του σκεπτικού της αποφάσεως αυτής που αφορά την εξέταση του πέμπτου λόγου ακυρώσεως δεν περιέχει οποιαδήποτε αναφορά στην κρίση που προκλήθηκε από την πανδημία COVID-19 ως μέρος του πλαισίου που πρέπει να ληφθεί υπόψη για την εκτίμηση της καταλληλότητας και της επάρκειας της αιτιολογίας της επίδικης αποφάσεως σύμφωνα με τη νομολογία που υπομνήσθηκε στο προηγούμενο σημείο. Η πρώτη αιτίαση πρέπει, επομένως, να απορριφθεί.

101. Όσον αφορά τη δεύτερη αιτίαση, από την εξέταση των λόγων της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως δεν μπορεί να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 296 ΣΛΕΕ από το Γενικό Δικαστήριο σε σχέση, μεταξύ άλλων, με τη φύση της επίμαχης πράξεως, ήτοι της αποφάσεως για τη μη διατύπωση αντιρρήσεων δυνάμει του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Συναφώς, επισημαίνω, όπως έπραξε το Γενικό Δικαστήριο στις σκέψεις 106 και 107 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να διευκρινίσει ότι μια τέτοια απόφαση, που λαμβάνεται εντός σύντομων προθεσμιών, πρέπει να περιέχει μόνον τους λόγους για τους οποίους η Επιτροπή κρίνει ότι δεν αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες κατά την εκτίμηση της συμβατότητας της οικείας ενίσχυσης με την εσωτερική αγορά, καθώς και ότι ακόμη και μια συνοπτική αιτιολογία της αποφάσεως αυτής πρέπει να θεωρείται ως επαρκής εφόσον προκύπτουν παρά ταύτα από αυτήν με σαφήνεια και χωρίς αμφισημία οι λόγοι για τους οποίους η Επιτροπή έκρινε ότι δεν αντιμετώπισε τέτοιες δυσχέρειες[57]. Εν προκειμένω, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε, στις σκέψεις 108 έως 114 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τις διάφορες ελλείψεις αιτιολογίας που προέβαλε η Ryanair με το δικόγραφο της προσφυγής της –οι οποίες αφορούσαν τη μη εκτίμηση της συμβατότητας της ενίσχυσης με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, την ελευθερία εγκατάστασης και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, τη μη εκτίμηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος που χορηγήθηκε στη SAS, τη μη εκτίμηση της μεθόδου υπολογισμού της ζημίας και του ποσού της ενίσχυσης και την έλλειψη διευκρινίσεων ως προς τους λόγους για τους οποίους η SAS έτυχε διαφορετικής μεταχειρίσεως σε σχέση με τις άλλες σουηδικές αεροπορικές εταιρίες που υπέστησαν ζημία λόγω της πανδημίας COVID-19– διαπιστώνοντας ότι δεν συνέτρεχαν τέτοιες ελλείψεις και κρίνοντας, στη σκέψη 115 της εν λόγω αποφάσεως, ότι η επίδικη απόφαση

[56] Απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2022, Επιτροπή κατά Hubei Xinyegang Special Tube (C-891/19 P, EU:C:2022:38, σκέψεις 87 και 88).

[57] Πρβλ. απόφαση της 2ας Σεπτεμβρίου 2021, Επιτροπή κατά Tempus Energy και Tempus Energy Technology (C-57/19 P, EU:C:2021:663, σκέψη 199).

ήταν επαρκώς αιτιολογημένη. Πάντως, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, η εξέταση αυτή δεν πάσχει πλάνη ως προς το επίπεδο της αιτιολογίας που απαιτείται για την επίμαχη πράξη και ως προς τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε το Γενικό Δικαστήριο αναφορικά με την επάρκεια της αιτιολογίας της επίδικης αποφάσεως. Επισημαίνω, εξάλλου, ότι διάφορες αιτιάσεις που προέβαλε η Ryanair στο πλαίσιο του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, οι οποίες επαναλαμβάνονται με τον έκτο λόγο αναιρέσεως, σκοπούσαν στην πραγματικότητα να προσάψουν στην Επιτροπή πραγματική παράλειψη εξετάσεως και όχι έλλειψη αιτιολογίας. Επομένως, η απάντηση στις αιτιάσεις αυτές περιλαμβάνεται σε χωρία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με την εξέταση των τριών πρώτων λόγων ακυρώσεως και όχι στις σκέψεις 108 έως 114 της αποφάσεως αυτής, οι οποίες αφορούν παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως.

102. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, ο έκτος λόγος αναιρέσεως πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Ζ. Πρόταση επί της αναιρέσεως

103. Βάσει του συνόλου των προεκτεθέντων, όλοι οι λόγοι αναιρέσεως και, ως εκ τούτου, η αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να απορριφθούν.

IV. Πρόταση

104. Λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως. Σύμφωνα με το άρθρο 184, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, προτείνω επίσης στο Δικαστήριο να καταδικάσει τη Ryanair στα δικαστικά έξοδα της Επιτροπής και της SAS και να αποφανθεί ότι η Γαλλική Δημοκρατία και το Βασίλειο της Σουηδίας φέρουν τα δικαστικά έξοδά τους.